NEMZETI NŐNEVELÉS.

VI. ÉVFOLYAM. 1885. FEBRUÁR. II. FÜZET.

A TANÍTÓNŐK AZ EGYESÜLETI ÉLETBEN.

A Nőnevelés múlt évi folyamának IV. füzetében Sebestyén Gyula az új Felső nép- és polgári iskolai egyesületről írva, oly nyomatékosan hívja föl a tanítónőket az egyesületben való részvételre és működésre, hogy kevés leleményességgel is kiolvashatjuk belőle, a mit a czikk írója mondani akart, s a mit különben is gyakran léptennyomon hallhatunk: a tanítónők nem vesznek részt az egyesületi életben, nem képviselik ott iskolájukat, nem közlik tapasztalataikat, nem öregbítik elméleti ismereteiket, nem bocsátkoznak eszmecserébe és semmi külső jelét nem adják annak, hogy az ügy iránt, melynek szolgálatában állnak, érdeklődnek.

Sebestyén úr czikke élénk benyomást tett rám; annál inkább, mert kénytelen voltam szavainak igazságát föltétlenül elismerni. Valóban, gyűlésekre ritkán járunk, ha megyünk is, ott egészen passziv szerepet viszünk, a tanácskozásban nem veszünk részt, a tanügyirodalomban nem teszünk számot, egyszóval, a nyilvánosság terén nem igen van látszatja annak, hogy Magyarországon a tanítónői intézmény immár második évtizedét éli.

S midőn ennek az igazságát elismerem, okát kutatom s egyről-másról elmélkedve a nő természetére, a tanítónőre, az iskolára gondolok: önkéntelenül az a kérdés merül föl előttem, vajjon miért alkalmaznak nőket az iskolában? Minő ok indíthatta azokat, minő czél lebeghetett előttük, kik e mozgalomban úttörők voltak? Mert én nem tudok belenyugodni abba a sokszor hallható nézetbe, hogy a tanítónői intézmény azért üdvös, mert a nő keresetágait szaporítja egygyel. Nem hiszem, hogy az iskola ajtaja azért nyilt meg előttünk, mert néhányunknak mindennapi kenyérre volt szükségünk. A kik a nő munkássá gát és befolyását belevonták az iskola körébe, azok bizonyára az iskola javát legalább is úgy szivükön hordták, mint a

nőkét. Az iskola sokkal fontosabb, a nemzet életébe vágó ügy, semhogy azt keresetágnak szabadna tekinteni. Más oknak kellett itt dönteni. Bizonyára átlátták, hogy a gyermek, különösen a leánygyermek, az iskolában sem lehet el női vezetés nélkül; hogy a *tanítónő* jobban értheti meg a leánykát, mint a *tanító;* hamarabb nyerheti meg bizodalmát; könnyebben fér hozzá lelkéhez; jobban ügyelhet egészségére stb., stb., s mindez azért van így, mert a leányneveléshez oly tulajdonságok szükségesek, melyeket a természet nagyobb mértékben oltott a nőbe, mint a férfiúba. Mindezeket fontolóra véve, talán nem követek el nagy merészséget, azt állítva, hogy az iskolának szüksége volt a nők közreműködésére, s ez a főoka annak, hogy nőket alkalmaznak az iskolában. Tanítónővé lenni nem annyit tesz, mint bizonyos férfias tulajdonságokat elsajátítani; hanem épen ellenkezőleg, női egyéniségünkkel az iskolára hatni.

S ha most visszagondolok a föntebb érintett szemrehányásra, megvallom, erős kísértés száll meg azt indítványozni: minthogy az iskolának szüksége van a tanítónő *nőies* tulajdonságaira, engedjük el neki a tanítói hivatalból azt a kevésbbé lényeges részt, mely különösen *férfias* hajlamoknak felel meg. Valóban, ha szivemre hallgatnék, kérném férfi-kollegáimat, engedjék el nekünk az egyesületi élettel járó kötelességeket; a milyen jól érezzük magunkat az iskolában, oly idegen elem nekünk a gyűlésterem levegője; amaz fölvidítja fölfrissíti lelkünket, ettől elszorul szivünk. Hisz mi úgyis más eszközökkel hatunk az iskolában, mint önök; oly eszközökkel, melyekre nem taníthatnak minket a gyülésteremben. Sőt hozzátehetném még, a nyilvános szereplés nem is mindig próbaköve a jó tanítónak, s a fődolog mégis csak az marad, hogy az iskolában megtegyük kötelességünket. De kénytelen vagyok szivem ösztöne ellenére s jobb meggyőződésemnek engedve elismerni, hogy nem engedhetjük el a tanítónőnek az egyesületi életet. Erre pedig igen fontos okaink vannak. Ugyanazok az okok, melyek megtanították az embereket arra, hogy a mit egyeseknek a törekvése el nem érhet, azt többen szövetkezve könnyen megvalósíthatják. S ugyanazok az okok, melyeknek a tanítóegyesületek életüket köszönik, kívánják, hogy a tanítónők saját pedagógiai műveltségük és iskolájuk javának előmozdítása

végett egyesületi tanácskozásokban részt vegyenek. A nő az iskolában nemcsak nevel, de tanít is, azaz, hogy tanítva is nevel; tanít nemcsak az elemi iskolában, de polgári iskolában, sőt tanítónőképző-intézetben is. Hogy e fontos föladatnak kellő sikerrel megfelelhessen, szükséges, hogy ő maga is folytonosan tanuljon, s hogy a bizodalom irányában meg ne ingadjon, szükséges, hogy haladásának nyilvánosan is adja tanújelét.

De bármennyire legyek is meggyőződve az egyesületi élet szükségéről, még sem vehetem a tanítónőknek komolyan rossz néven, hogy attól mindeddig visszavonultak.

Sokszor megesik a hiba, hogy nők számára készült intézmények létrehozásában nem veszik tekintetbe a nő egyéniségét. Hasonló tévedésben él, a ki a tanítónőtől egyszerűen megköveteli, hogy a férfiak tanácskozásaiban részt vegyen. A foglalkozás, a hivatás egyenlősége, a tanterv azonossága a tanító- és tanítónőképző-intézetekben még nem adják meg nekünk azt az erőt, melylyel a férfitanító elvekért küzd. A képzőintézeti tanfolyam nem rontja le azt a válaszfalat, melyet a hagyományos nőnevelés, melyben mi is részesültünk, közénk és férfi-kollegáink közé vont. Az egyesületi élet egyik czélja a tudományos vitatkozás. Tudományos vitatkozáshoz pedig okvetetlenül szükséges tudományos meggyőződés. Meggyőződésre csak az juthat, ki önállóan gondolkodik. Az önálló gondolkodás útját nem találja meg mindenki vezetés nélkül; *nevelés*nek nevezzük azt a kalauzt, kinek föladata az odavezető utat megmutatni. A nőnevelés eddig szándékosan kerülte ezt az utat. A férfit gyermekkorától kezdve önállóságra nevelik, a nőt pedig arra, hogy támasz nélkül meg ne állhasson. A férfit meggyőződésre tanítják, a nőt hitre. A férfit arra, hogy csak okok előtt hajoljon meg, a nő előtt a tekintély az ok. A férfi gondolkodása iskolázott, a nőt alázatosságra, engedelmességre és alkalmazkodásra nevelik. A tanítónőképző nem igen rázza föl a nőt e passziv állapotból, s a tanulás által sokszor csak tekintélyei és hitágazatai szaporodnak, de nem lesz önállóbb.

Ily egyenlőtlen erők nem küzdhetnek sem egymás mellett, sem egymás ellen.

Így míg egyrészt szemben állunk a kérlelhetetlen szükséggel,

hogy iskolánkért ne csak csöndben működjünk, hanem ha kell, ki is szálljunk a síkra, másrészt a nevelés, melyben részesültünk, s a társadalmi szokások, melyeknek minden művelt ember rabja, mindent elkövettek, hogy nekünk e föladat megoldását majdnem lehetetlenné tegyék. S valóban kétségbe kellene esnünk tehetetlenségünkön, ha épen hivatásunk körében nem lelnők meg azt a csodaszert, mely az embernek veleszületett és ráerőszakolt gyarlóságain győzedelmeskedve bámulatos eredményeket mutat föl, értem a *nevelést* és a *szoktatást*. Tehát a tanítónőt is előbb egyesületi taggá kell *nevelnünk*.

Erre a czélra nem törekedett eddig az egyesületeknek egyike sem, s mostani szervezetük nem is alkalmas e föladatra. Tegyük föl, hogy valamely tanítóegyesületet megszállja a nagylelkűség, s úgy alakítja választmányát, — mert hiszen minden egyesület tevékenységének súlypontja a választmányban vagy a szakosztályokban van, — hogy annak egy ötöd, vagy egy hatod része nőkből áll.* Most tegyük föl, hogy a nők valamennyien szorgalmasan eljárnak minden gyűlésre. Ez épen elég lesz arra, hogy a férfiak kényelmetlenül érezzék magukat, a nélkül, hogy a nőknek megadná azt a fesztelenséget, azt az otthonos érzést, mely a szellemi munkához okvetetlenül szükséges. Nem is említve azt a körülményt, hogy a férfitanítók, ők alkotván a többséget, szabják meg a tanácskozásnak tárgyát, irányát, nyelvét, módját, s így a tanítónő, legalább a *mai* tanítónő nem lehet ott más, mint puszta szemlélő, hallgató.

Ha azt akarjuk, hogy a nők e téren működést fejtsenek ki, oly helyzetet kell számukra teremtenünk, hol menten minden gènetől, szabadon folytathatnak eszmecserét, gyakorolhatják és fegyelmezhetik gondolkodásukat, közölhetik egymással tapasztalataikat. Ezt a czélt kétféle uton érhetjük el: vagy *külön tanítónő-egylet* által, vagy pedig az által, hogy a meglevő egyleteken belül oly *nőnevelési szakosztályokat* alakítunk, hol a nők lennének többségben. Tanítónőegylet azért volna hasznosabb, mert több eszközzel rendelkezhetnék a tanítónő műveltségének előmozdítására; a nőnevelési szakosztályok mellett szól az a körülmény, hogy hamarabb valósíthatók meg s

* Az új Felső nép- és polg. isk. egyesület tisztikara áll 8 férfitagból; a 42 választmányi tag közt van 7 nő.

működésük nem oly nehézkes, mint egy nagy egyleté. Ily nőnevelési szakosztályra már akkor is fontos föladat megoldása várna, ha csupán oly iskolai kérdéseket ölelne fel, melyekben nem számíthatunk a férfiak támogatására, mint a minők a kézimunka, a leányok tornázása, egészségügy, részben az iskolai fegyelem stb. De én kívánatosnak tartanám, különösen kezdetben, míg a tanítónők bizonyos parlamentáris ügyességre és önállóságra, melynek elsajátítására még eddig semmi alkalmuk nem volt, szert tesznek, hogy minden megvitatandó tételt először maguk közt beszéljenek meg. Az ügyre nézve nem az a lényeges, hogy férfiak és nők *együtt* tanácskozzanak, hanem az, hogy minél többen szóljanak hozzá és foglalkozzanak azokkal a kérdésekkel, melyek az iskola javát czélozzák.

Ha az új polg. isk. egyesület komolyan akarja a nőket is belevonni munkássága körébe, igen szép föladatot teljesítene, hálára kötelezné az egész ország tanítónőit s ügyünket egy óriási lépéssel vinné előbbre, ha egy külön nőnevelési szakosztály fölállításával megkönnyítené egyleti működésünket.

Van még egy ok, mely a tanítónőket ösztönszerűleg távol tartja a gyűlésteremből. Számtalanszor hallottam különböző iskoláknál működő tanítónőktől a sóhajt: «Szívesen járok az iskolába, örömmel végzem a kötelességemet, csak ne kellene férfitársaimmal találkoznom; ez nehezíti meg hivatalomat!» Honnét e keserű kifakadás? — Szomorúan kell sokszor tapasztalnunk, hogy a tanítók megvonják a tanító*nő*től azt a tiszteletet, melyet különben minden művelt ember, társadalmi szokásainknak hódolva, nemcsak a nők, de általában minden művelt embertársa irányában tanusít. Mi első sorban nők vagyunk és csak azután tanítónők; azért nem kívánhatja tőlünk senki, hogy fölkeressük azoknak társaságát, a kik megsértik bennünk a nőt. Az az ideális szép elv, mely a munka-arisztokraczíát tartja egyedül jogosultnak, úgy látszik, nem alkalmaztatik a nőre; legalább a «kis nagysám», kinek legfőbb gondja a szép ruhája, nagyobb figyelemben részesül, mint a művelt nő, a ki komolyan dolgozik. Ha nem is fogadjuk el készpénz gyanánt mindazokat a tragikomikus panaszokat, melyek a tanítónőnek nem mindig irigylésreméltó helyzetét illusztrálják, talán még sem lesz érdektelen egyikét-

másikát megörökíteni. Hallottam én például már egyebek közt azt a furcsaságot is, hogy van igazgató, ki elég világos módon értésére adja a tanítónőnek, hogy az ő föladata a gyűléseken a hallgatás. De talán valamennyinek a koronája az az állítólagos rendelet, melyet egy igazgató kiadott tanítónőinek, s mely szerint ezeknek kötelességükké tétetik a férfitanítóknak köszönni, mert ezek több iskolát végeztek, mint a tanítónők! Tehát a férfiakat ezentúl beosztják nőktől köszöntött s nőknek köszönőkre, a szerint, a mint több-kevesebb iskolát végeztek. Különben én e rendeletet, ha valóban napvilágot látott, nem is tartom oly komikusnak, mint a milyennek látszik; sőt nagy kulturális fontosságot tulajdonítok neki, s komolyan óhajtom, hogy ne csak egy iskolára vonatkozzék, hanem általánosíttassék; mert lehetetlen, hogy lázas szorgalomra ne serkentse mindkét nembeli ifjuságunkat. Bizonyára nem csekélység, nekünk köszönnek-e, vagy mi tartozunk-e fejbólintással, valahányszor ismerőssel találkozunk, tudatlanságunkat bevallani? De némi átmeneti intézkedések még se fognak ártani, nehogy az őszbe borult matrona kényszerüljön kis gimnazista unokájának köszönni, mert ez több iskolát végzett, mint ő.

Szemünkre vetették, s még folyton vetik, hogy említett kötelességünknek nem felelünk meg, hogy nem veszünk részt a tanítók gyűlésein. Igaz. De ha, a kik nekünk e szemrehányást teszik, igazságosak akarnak lenni, meg kell vallaniok, hogy méltó okunk volt s lesz a távolmaradásra mindaddig, míg azokat az akadályokat meg nem szüntetik, a melyek meg nem engedték, hogy női önérzetünk sérelme nélkül a tanítókkal való közös tanácskozásokon részt vehessünk. Én részemről meg vagyok győződve, hogy ha a fölhozott nehézség megszünik, a tanítónők nem fognak elmaradni az oly tanácskozásoktól, melyek saját működésük megkönnyebbítését célozzák. Végül szükségesnek tartom megjegyezni, hogy ezt nem panaszképen, se nem érzékenykedésből mondtam el, hanem elmondtam azért, hogy elhárítsam magunkról azt az alaptalan vádat, mintha mi ez ügy iránt, a melynek szolgálatába szegődtünk, semmi vagy kevés érdekeltséget tanusítanánk.

Szarvas Gáborné.

A LEÁNYOK TESTI NEVELÉSÉRŐL.*

(Első közlemény.)

Hölgyeim és uraim! Megvallom, hogy elfogultan lépek e helyre, hol előttem már sokan, nagy sikerrel oldották meg elvállalt feladatukat s bizonyára el is kényeztették az idegyülekező, figyelmes közönséget mind tárgyuk érdekességével, mind előadásuk elmésségével. Ők valamennyien a tudomány és ismeretek hirdetésében jártas férfiak voltak, kiknek oktatni és mulattatni *egyszerre* sem volt nehéz. Én most először állok ily helyen, s bizonyosan számíthatok azért kegyükre, midőn szíves elnézésüket kérem.

Előadásom folyamán ki fog tünni, hogy a divat ellensége vagyok, s mégis a divatnak hódolok magam is, midőn ezúttal a *népszerű* felolvasók sorába lépek. Ezt a divatot azonban csak örömmel üdvözölhetjük. Hirdesse az *igazat* mindenki, a ki azt megismerte, s különösen a ki oly kedves hallgatóságra talál, mint ezuttal én.

A ki rólam tudja, hogy *orvos* vagyok, talán csodálkozni fog, hogy témámat a gyermek-nevelés köréből választottam, holott találhattam volna más közérdekű, tisztán orvosi tárgyat is. Sietek őt s minden pedagógust megnyugtatni, hogy midőn a leánygyermekek neveléséről, de csakis *testi neveléséről* akarok szólani, *tárgyamat tisztán orvosi szempontból tekintem*, a minthogy ennek a kérdésnek a pedagógiai mellett meg van a maga orvosi oldala is. Sőt elmondom azt is, hogy épen orvosi működésem folyamán jutottam rá, hogy egynémely női betegség kútforrását a leánygyermekek hibás testi nevelésében kellett keresnem.

* A szerző felolvasta jan. 28-án, Budán a Népszerű felolvasásokat rendező társulat estéjén.

De ha tárgyam megválasztásánál nem is ez a szempont vezetett volna, csoda-e, ha én is, mint a nők igaz tisztelője, hozzá akarok szólani a nő-kérdéshez (ha csak egyik kis ágazatához is), mikor manapság annyit foglalkoznak a nővel, a nőemanczipálás kérdésével; mikor drámaíró, tudós, politikus, mondhatnám boldog és boldogtalan egymásután hozzá szól e kérdéshez; mikor szinte az a veszedelem fenyeget, hogy a nő, eltévesztve a helyes irányt, kilépni készül igaz és egyedüli hivatása köréből; mikor már-már ő maga ragadja meg s lobogtatja magasan azt a zászlót, melyre a férfival *mindenben való* egyenjogusítását irja.

Óvakodom azonban, hogy ennek az égető, de kényes kérdésnek taglalásába ne ereszkedjem; azért legott rátérek előadásom tulajdonképeni tárgyára.

Előadásom mottójául ama régi, *kopott*, de igazságában elavulhatatlan latin mondatot választottam, a melyet a száműzött római költő, Juvenal írt meg egyik szatirájában, midőn keservében Róma szocziális bűneit ostorozza. Ő se hitte, hogy 1800 év mulva is idézik mondását. Idézik, mert igazságot rejt magában ez az öt szó: «*Mens sana in corpore sano*»; azaz *egészséges testben egészséges lélek*.

A nevelés történetében hosszú időnek kellett lefolynia, míg e század elején *Gall*, a híres frenologus, s utána különösen *Schmidt Károly*, e mondás igazságát mintegy ujra fölfedezték, s az utóbbi az antropologikus pedagógiát, vagyis az «*embertani alapokra fektetett neveléstant*» körvonalaiban megállapitotta. Alapköve, melyen a mai neveléstannak is állani kellene, az, hogy: *az ember teste és lelke organikus egészet képez*. Ebből következteti s igen helyesen, hogy *a testnek és léleknek egymással összhangban és folytonos kölcsönhatásban kell lennie, hogy az ember, természetes fejlődésében, egészséges maradjon*. A ki tehát az ember nevelésére vállalkozik, nevelje a testet és lelket egyaránt, ne pedig az egyiket a másiknak rovására, hiszen a kettő egyet alkot s az egyiknek túlságos dédelgetése, a másiknak elhanyagolása csak az egész embernek kárával történhetik.

Az ujabb neveléstan fölismerte ennek szükségességét, elfogadta, hogy végczélja az *egész* embernek tökéletes kiképezése, a

nemzet ifjuságának *testi és lelki* kimüvelése, és ép ezért az oktatás körébe a *test gyakorlását* is fölvette.

A testgyakorlat azonban — kivált leánygyermekeknél — nem egyedüli tényezője a testi nevelésnek. Az iskola körébe kiválóan csak ez tartozik ugyan, de ez is (mondjuk ki nyiltan) legtöbb leányiskoláinkban parlagon hever, a többiben pedig nem hogy az iskola szervezetébe mint *föltétlen nevelési eszköz* föl volna véve, de csak üdülés, pihenésképen sem igen szerepel. Miért? nem kutatom, de hogy a jelen s jövő nemzedék kárát vallja, erős meggyőződésem.

A testgyakorlat elhanyagolásában nagy részük van a szülőknek is, többnyire azért, mert nem ismerik annak sem szükségét, sem hasznát.

Ki kell azonban jelentenem még egyszer, hogy a kérdésnek nem pedagógiai oldalát fogom szellőztetni. Én a testi nevelés főbb tényezőinek fölsorolása, fontosságuk méltatása s hatásuk miként-jének ismertetése mellett, ez előadásomban csak azt akarom hangoztatni (s nem is a nevelők, tanítók és szakemberek, de a szülők figyelmének fölkeltése végett), hogy a testi nevelésre több gondot fordítsanak, s hogy ezt ép oly szükségesnek tartsák leányaikra, mint fiaikra nézve. Mert átalánosságban az elvek ugyanazok a leányoknál mint a fiúknál, az eltérések, a különbségek csak oly részletekre vonatkoznak, melyeket a szülők is könnyen megtalálnak s a nevelők, a tanítók szintén ismernek. S midőn én előadásom hirdetett czimében oda tettem, hogy «*leánygyermekeink* testi-nevelése», ez azért történt, mert az elmondandókat a *leányokra* is érvényeseknek nyilvánítom s mert egyes részletek csak a leányokat illetik.

Engedjék meg tehát, hogy először is a testgyakorlatot ismertessem s jogosultságát a történelemből, szükségét orvosi meggyőződésemből bizonyitsam, azután szólhassak a test ápolásáról, a táplálkozásról, a ruházatról, a lakásról és a test *pihentetéséről*.

A test gyakorlása, a testi erő fejlesztése s nagy becse oly régi mint az ember maga, mert életével és élete módjával oly szorosan függött össze, hogy annak egyik főtényezőjét képezte. Ez kitünik, ha az emberi nem ősállapotára vetünk tekintetet, a mikor a szer-

számok és fegyverek gyarlósága mellett minden kézügyességhez sok *eleven erőre* volt szüksége a vadásznak, a halásznak, a földmívelőnek és kivált a harcz fiának, ki prédára lesett. Mert a súlyos dárdát bátran és messzire kellett dobniok, az íjj húrját erősen feszíteniök s biztosan eltalálniok a czélt; baltával s buzogánynyal egyformán elbánni, futásban s ugrásban fürgének s gyorsnak lenni: erre volt az ősembernek szüksége, hogy megküzdjön a létért, a mindenfelől rátörő vészszel. De nemcsak ott, hanem a régiek ünnepi játékain is, melyek főképen fegyverjátékok voltak, a legderekabbak erejük felsőbbségével tündököltek és testi tökéletességük fényében ragyogtak.

A testi erő és ügyesség csodálatos képességéről regél a sok ősi monda s hőskölteméný is, s ezeknek csirája az épen elkövetett hőstett kitörölhetlen benyomásában és a hős testi erejének s hatalmas alakja harmonikus szépségének kényszerítő csodálatában rejlik. E benyomások a népben tovább éltek és sok költői elbeszélésre szolgáltattak méltó s bő anyagot, és ismét hasonló testi tökéletesség elérésére buzdítottak. Ez a gimnasztika a szükségből eredő, *természetes gimnasztika* volt, mely minden nép gyermekkorában föltalálható.

A művelődéssel azonban csakhamar elpuhulás és az erők elkorcsosulása következett be. E bajok ellen támadt először is a görögöknél, mint a legműveltebb népnél, a tulajdonképeni *mesterséges vagy művészi gimnasztika*. Az ő testgyakorlatuk, mely főképen futás, ugrás, birkózás, dárda-, diskus- és kődobásból állott, tökéletesen elegendő volt, hogy testük a szépség és erő oly harmomikus egységéhez jusson, melyet fölülmúlhatatlan remekeikben még ma is csodálattal bámulunk.

S a görögök közül különösen a spártaiak a nőkre is kiterjesztették a gimnasztikát, a mivel nyiltan vallott czéljuk az volt, hogy *erős férfiak leendő anyáit neveljék a leányokból*. A görögök hagyományait e téren csak a rómaiak követték némileg; a középkor első századaiban a római birodalom romjain letelepedett népek műveletlenségénél fogva csak a természetes testgyakorlatok járták, utóbb pedig a kereszténység terjedésével és megerősödésé-

vel mindinkább tért foglalt az aszketizmus, a testnek sanyargatása, hogy a lélek annál inkább tündökölhessen. Ezt az uralkodó felfogást — különösen a nevelésben — maga a lovagi szellem s a lovagjátékok és küzdelmek is csak kis részben ellensúlyozhatták. A testedzésnek csak egy iskolája volt: a harcz és háború.

De a középkor vége felé a puskapor feltalálásával a fegyvergimnasztika mindinkább hanyatlott. Ugyanakkor kezdett a tudományra és művészetekre is új hajnal derengeni. A tudományok és művészetek felvirulása közben, a szellem művelése mellett a *testé* elmaradt s a testgyakorlat teljesen szünetelt. Egyik iskola után a másik keletkezett, de ezekben a nevelőintézetekben nemcsak hogy elhanyagolták a gimnasztikát, sőt homlokegyenest ellene működtek, mert illetlen s durva dolognak tartották a test gondos, rendszeres gyakorlását, abból a félszeg nézetből indulván ki, hogy a szellem elsatnyul, ha a test erőben és egészségben bővelkedik. Mintha csak finom, gyöngéd testben élhetne erős, nagy lélek; mintha egyátalában árthatna az egyiknek az a gondosság, a melyben a másikat részesítjük!

Ez sokáig tartott így, s nehány század alatt e ferde nevelés és életmód mellett az ősök daliás alakjai csaknem kivesztek. Csak akkor, mikor a baj már nagy veszedelemmel fenyegetett, támadtak egyes férfiak, a kik e ferdeségre, e természetellenes nevelési irányra bélyeget sütöttek s önfeláldozó erőfeszítéssel és kitartással útat törtek a jó ügynek s a természetet visszahelyezték jogaiba. Az ifjuság a lényének annyira megfelelő testgyakorlatokat s játékokat soha nem sejtett örömkitöréssel fogadta s a művelt világ csakhamar belátta, hogy a testgyakorlat az egészségre milyen szükséges. *Belátta, belátja, de tovább nem megy.*

A tornázás észszerű gyakorlása még korán sem érte el azt az igaz és nagy méltatást, mely egészségügyi szempontból megilleti s nevelésügyünk ez irányban még javitásra szorul.

Távol van tőlem, hogy a tudás és műveltség után való törekvésnek ellene szóljak; csak jelezni akarom, hogy a *testnek* felfrissülésére, fejlesztésére és föntartására átalában kevés gondot fordítunk; csak ismétlem, hogy még a legtöbben nem hordják eléggé

szívükön a nevelés művészetének amaz arany szabályát, hogy a *testet s a lelket egyaránt kell nevelnünk.*

A testgyakorlatoknak kétségtelenül legnagyobb értékük van a fejlődés és növekvés korában, a testi és szellemi képességek bontakozásakor s ép ezért már a három-négy éves gyermekek játékaiba is szükségképen be kellene olvasztani. Ennek főképen nagy városokban volna messzire ható értéke, hol kevesebb alkalma van a fiatalságnak arra, hogy a szabadban forgolódjék, mint faluhelyt. Csak az egyszerű hintának is mennyire örül az eleinte félénk gyermek s már ez is mily kellemes és hatásos testgyakorlat!

Érettebb gyermekeknél, kik már az iskola és a tanítás mindinkább növekedő követeléseinek tartoznak megfelelni, s kiknek pezsgő pajkosságát a mindennapos több órai ülés már tetemesen lehűtötte s kedvöket szegte — hogy a szervezet épüljön — jótékony kárpótlásképen, üdülés és erősítés végett, a testgyakorlat s gyakori sétálás a szabadban nagyon szükséges. A mit mondtam, az a leányokra még inkább illik mint a fiúkra, s azért 6—7 éves leányoknak sürgősen ajánlatos a könnyű testgyakorlat, hatásos ellenszereképen a nagyvárosokban ijesztően terjedő kevésvérűségnek, idegességnek és szűkmellűségnek; továbbá azért, hogy így idejekorán ellene hassunk a hosszas ülésből eredt hanyag, sőt hibás testtartásnak, a melyből, különösen leányoknál, a gerinczoszlop-elgörbülések következnek — a miket *könnyebb* kikerülni, mint megjavítani.

De azt sem szabad felednünk, hogy a testgyakorlatnak erkölcsmívelő irányban is jótékony hatása van. Már *Pestalozzi* is mondja, hogy érzékszerveink, tagjaink gyakorlása nemcsak az egész testet fejleszti, hanem mozgásba, működésbe hozza szellemi és erkölcsi természetünket is.

S ezt jól tudják az angolok ma is,* a kik «azzal, hogy serdülő korban rendszeresen elfoglalják az ifjút, megmentik azoktól a veszélyektől, melyek a sok üléssel, magánynyal s mondhatni a test növésével szoktak együtt járni. A szorgalomszak első napja

* Felméri L.: Az iskolázás jelene Angolországban.

reggelétől, az utolsó nap reggeléig mindennap úgy kifárasztják őket, hogy se este, se reggel teljességgel nem jut idejök a hivalkodásra s örvendenek, ha a napi fáradalmak után jól alhatnak. A test edzése háttérbe szorítja a különböző testi hajlamokat, mondhatnám a fizikai erényekkel megmentik a szellem erkölcsiségét».

De gyakorolja a torna a lélekjelenlétet és a jellemet is. Sok fiziologiai tévedés és bűn villámháritója az, mert mikor az athletikai gyakorlatokban előrehaladt ifjú észreveszi, hogy szorgalmas gyakorlás mellett teste mint nyer erő, kitartás és forma tekintetében, mint tart lépést szelleme művelődésével : szinte többre kezdi becsülni saját becses «én»-jét s nem dobja magát egykönnyen oda martalékul a túlcsapongó *szenvedélyeknek*.

Hogy a testgyakorlat hatásának miként jéről is beszámoljak, kövessenek egy kissé szíves olvasóim az emberi test alaktanának és élettanának terére. Nézzük meg, mi köze a testgyakorlatnak a *légzéshez, szívműködéshez és táplálkozáshoz.*

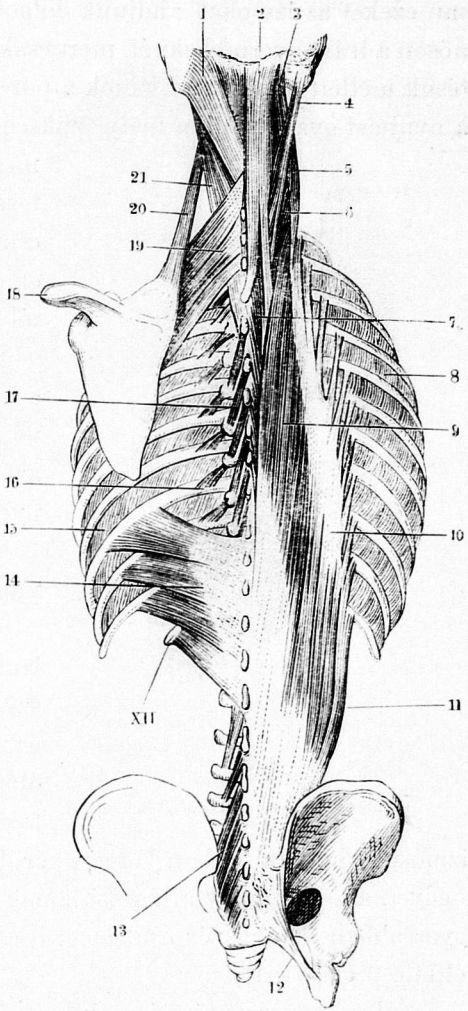

A mellkas hátulról ; a nyaki, háti és borda közti izmok, melyek a légzési mozgást végzik.

A váll, a nyak és a mellkas izmai, más mozgásokkal együtt, közvetve vagy közvetlenül egy az életföntartáshoz igen fontos mű-

veletet, a *légzési mozgást*, végzik. Tágítják és szűkítik a mellkast, mi által az életre szükséges gázcsere a külső levegő és vér között a tüdő közvetítésével lehetségessé válik. Első és főkötelességünk tehát, hogy rendszeres tornázással fejleszszük, erősítsük szorgalmasan ezeket az izmokat ; adjunk dolgot ezeknek az izmoknak különösen a leánygyermekeknél, mert csak ilyetén tápláltatásuk s erősítésük mellett képesek ez izmok a porczos és csontos mellkasra azt a nyujtást gyakorolni, a mely szükséges a mell természetes, kellemes és szép formájának fejlesztésére és megtartására. A mell csontos falainak ismételt, erős emelése és süllyesztése következtében a tiszta levegő a tüdő legvégső hólyagcsáiba is behatol, a hol épen a gázcsere a vérrel végbe megy s megmenti őket azoktól a káros következményektől, melyek a mozgás elmulasztásával, a pihentetéssel járnak.

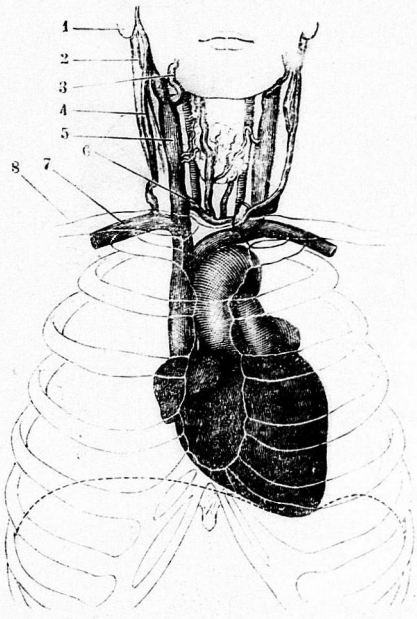

Csontos és porczos mellkas a szívvel.

A *vérkeringés* is részint az izom mozgása által fokozott szívműködés, részint a mélyebb és szabadabb lélekzésvétel által élénkül. A szív maga is izom ; fokozott működés mellett az is izmosul s hathatósabban kergeti körútjában az őt magát is éltető nedvet, a vért, a mely a légzési izmok erősebb működtetése mellett gyorsabban s többször újul meg, frissül föl s gyarapszik mindent éltető, tápláló értékében.

Ha a nevezett törzsizmok nem dolgoznak, czélszerűen nem gyakoroltatnak, s azért elgyengülnek, elsatnyulnak : akkor a mellkas domborúsága ellapúl, térfogata kisebbedik, s szervei, melyeket takar, a tüdő és a szív, szintén kisebbednek, sorvadnak. S ez annál inkább történik, mert kevés mozgású életnél a tüdő egyátalában

ritkán jut fokozott működésbe s az a csekély levegő, mit rendes légzésnél beszívunk, nem jut a tüdő minden részébe, a tüdőhólyagcsák fele talán működésen kívül esik, nem dolgozik, nem tágul kellően s elveszíti rugalmasságát, tágulási képességét, értéktelenné lesz, mert nem közvetíti többé a gázcserét a vérben. A különbség szembeszökő: egy ép, felnőtt tüdő középértékben 3000—3500 köbcm. levegőt fogad be teljes belégzéssel, míg rendes légzésnél alig *4—500*-at. Természetes, hogy ez a csekély friss levegő, csendes légzés mellett, a tüdő belsejének igen kis felszínén érintkezik a vérrel, a tüdőhólyagcsákat igen kis mértékben feszíti, tágítja s *erősbíti*; szóval az egész szervezetet igen kevéssé élénkíti.

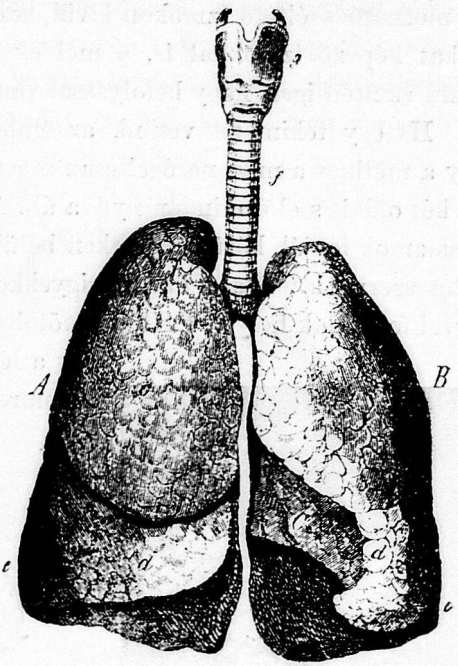

Az ép tüdő a légcsővel.

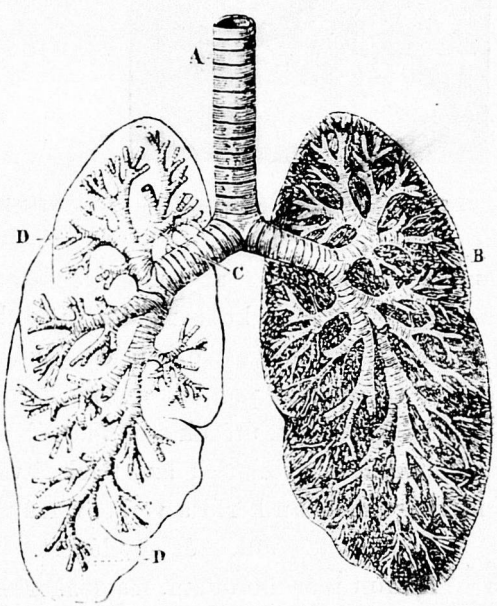

A tüdő hörgeinek és a hörgők végelosztódásainak — a hörgő ágacskáknak — sématikus képe.

Ámde a tüdőn és szíven, illetőleg az azo-

kat mozgató s éltető izmokon kívül, számolnunk kell még a hasfalakat képező izmokkal is, a melyek a has szerveit takarják s azokra szintén igen nagy befolyással vannak.

Ha egy tekintetet vetünk az emberi csontvázra, láthatjuk, hogy a mellkas a medenczével csak a gerinczoszlop által függ össze, két oldalt s elől minden nyitva áll. Az élőnél ezt a nyitott tért a hasizmok fogják körül, melyeken belül az emésztés és táplálás fontos szervei a májjal s más mirigyekkel, a vesék s a medencze szervei foglalnak helyet. Ezek a tüdőtől s szívtől egy igen fontos és a légzésnél is erősen működő izomrekeszték által (rekesz-izom)

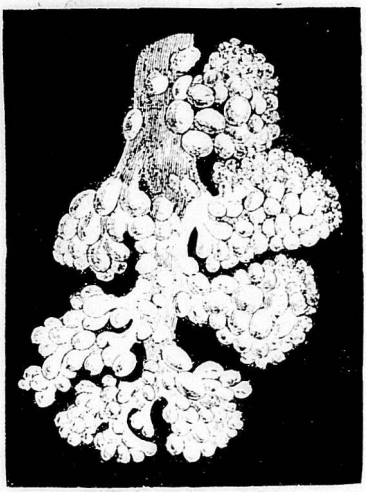

Tüdőlebenyke a tüdőhólyagcsákkal.

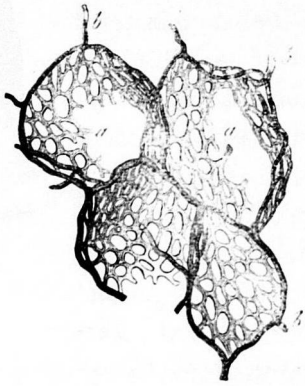

Tüdőhólyagcsák átmetszete s véredényhálózata.

vannak elkülönítve. A hasizmok igen szoros viszonyban vannak a has szerveivel s ezeknek rendes működésére erősen befolynak. Ugyanis a testgyakorlat közben létrejövő megrövidítésük által szerkezetük és tapadási pontjaik szerint keresztül-kasul, továbbá nyomásuk, rázkodásuk, ütésük stb. által élénkítik a gyomor s belek saját mozgását, gyorsítják az ételek átváltozását tápláló nedvvé, a mely gyorsabban kerül a vérbe, vérré változva.

És most tegyünk még egy lépést.

A mint már mondtam, testgyakorlat mellett a légzés gyorsabb és mélyebb, a szívverés szaporább, erősebb lesz, a tápláló

nedvek és a vér gyorsabban keringenek. Ennélfogva az *anyagcsere* ugyanabban az időben az egész szervezetben nagyobb, mint csekély izomműködés mellett. Más szóval a hőtermelés fokozottabb; a vérrel teltebb, jobban táplált bőr párolog, átizzad, s a vesék működése is nagyobb, erősebb. Leginkább pedig az épen működő izmokban nyilvánul az élénkebb élet: vérrelteltebbek, melegebbek, tömörebbek lesznek és vastagodnak is.

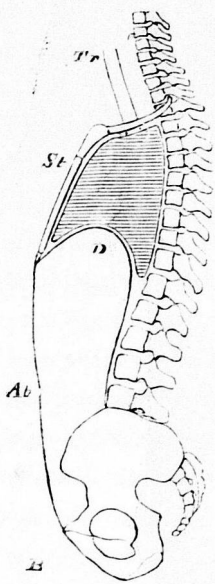

A mellkas, a rekesz- és has-izmok állása kilégzéskor. *Tr* légcső, *St* mellcsont, *D* rekeszizom, *Ab* hasfal.

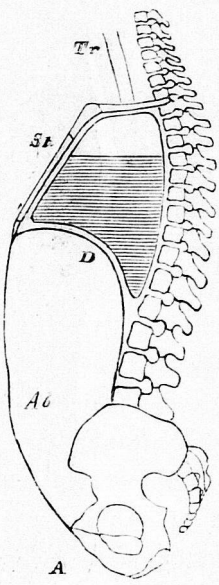

A mellkas, rekesz- és hasizmok állása belégzéskor.

Mindez anyag-elhasználással jár és az erő, a mit a tornázásnál pazarlunk, pótlást kíván. A pótló anyag bőven áramlik a működő izomba, sőt ott mind nagyobb és nagyobb mennyiségben képes felhalmozódni erő és anyag alakjában; a gyakorlott izom erősödik s nagyobbodik.

Testünk legnagyobb tömege azonban izmokból (húsból) áll, tehát könnyen átlátni, hogy gyakori s általános izomgyakorlás igen nagy mértékben hozzájárul az élet felfrissüléséhez s megújulásához; mert az elhasznált szervi anyagok gyorsabban küszöböl-

tetnek ki, helyükbe gyorsabban lépnek újak s a mindent föntartó anyagcsere így természetes teljességében megy véghez.

Régi élettani igazság, hogy: mozgás élet, nyugalom *hervadás*. A már említett gyenge testalkotás, szűk mell, vérefogyottság, sorvadás, gerinczoszlop-görbülések s a részarányokban nem

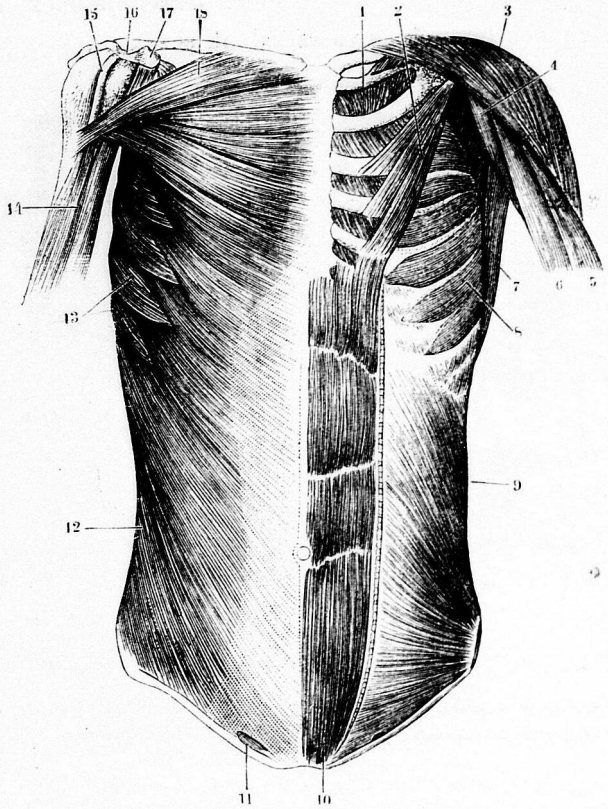

A mellkas és váll néhány izma elölről; a has egyenes és ferde izmai.

szép testformán kívül fölsoroljam s megokoljam-e az emésztési zavarok hosszú és változatos sorát, a velök járó, vagy külön is jelentkező fejfájásokat, a fülzúgást, szédülést, mellszorulást, szívdobogást, rövid légzést s különösen a testmozgást kerülő nők idegességét, midőn az végre hiszteriává fajul? felsoroljak s megokoljak-e még sok apróbb s nagyobb más bajt, melyek kényelmes nyugalom s tartalmas táplálkozás mellett mindinkább növekednek,

s a fürdő saison után, ha javultak is, a régi életmódba zökkenéssel együtt csakhamar ujra visszatérnek.

Az ember a természettől fogva is mozgalmas életre van teremtve. Minél inkább eltér tehát — a kultura haladásával — a természetes úttól, annál jobban gyengíti szervezetét s teszi fogékonyabbá minden külső befolyás iránt. A természet szent törvényei nem változnak, kivételt nem ismernek és különbséget nem tesznek. Ámde nem mindenki foghat ásót, kapát, kaszát; a legkevesebb lovagolhat, vívhat, vadászhat kedve szerint; az uszás, evezés, hegymászás és korcsolyázás — melyek mind mind pompás testgyakorlatok — bizonyos évszakokhoz vannak kötve. Kell tehát, hogy legyen és van is egy pótló eszköz, s ez az észszerű *tornázás*.

Ha azok, a kik ellenzik — mert nem ismerik — csak egyszer rezték volna, mily jól esik utána az evés és pihenés, ha sejtenék, mily könnyű a gyakorlott tornász járása, mily nagy az önbizalma, hogy üdül a bágyadt elme, hogy vidul fel a rossz kedvű s a bús hogy felejti bánatát: bizonyára mind mind lelkes hiveiül szegődnének a testgyakorlatoknak.

Ezek elmondása után talán senki sem kételkedik a testgyakorlat szükségességében, s én bátran kimondhatom, hogy leánygyermekeinknek *ma* már nagyobb szükségük van rá, mint a fiúknak. Üdvös hatásáról győződjenek meg a szülők — próba által. Lássák, mennyire edzi, erősíti testüket, mily hajlékonyak, mozdulataik mennyivel szabatosabbak, kellemesebbek (gracieuse), mily fejlesztő hatással van termetükre, mennyivel szebb, egyenesebb lesz növésük, virulóbb arczuk szine, s jobb a kedvük. Főképen pedig alkalmasabbá teszi őket későbbi hivatásukra, s mindenek fölött biztosítja szépségük és ifjúságuk tartósságát. Ha pedig azt kérdeznék tőlem, hogy mely testgyakorlat legfontosabb, legmegfelelőbb a leánykáknak; hogy hol, mikor s mennyit tornáztassák leánygyermekeiket: röviden a következőket felelném.

Első föladatuk az legyen, hogy engedjék meg leányaiknak, — aprajának nagyjának — hogy ezek, a mikor s a mennyire csak lehet, a szabadban, testi erőfeszítéssel járó, lélekjelenlétet követelő játékokban kereshessék lelki pihenésüket és felüdülésüket.

Ilyen játék pl. a *labdázás*, mely futással, a dobás ügyes kikerülésével, a labda elfogásával, messzire kiütésével stb. van összekötve; ilyen a *farkas és bárány* játéka, hol körbe fogózva, egy egész csapat mozog, kettő pedig különösen fáradozik, hogy egymást elfogja. Ezeket a játékokat azután össze lehet kötni dalolással, a mi a tüdőre ismét jótékonyan hat. Ilyen egy *versenyfutás*, *versenygyaloglás* rendezése már két testvér között is, mikor az idősebb a kisebbiknek avance-ot adhat; s ilyen minden egyébnek a híjával a legszokásosabb testmozgás: a *sétálás*. De a sétálás terjedjen ki 1—2 órára naponta, legyen összekötve gyors járással, akár szaladással is, hogy a bőr átnedvesedjék az erőltetett izommozgás által.

Itt-ott divatba jött már nálunk is az angol *criket*-játéknak, a *foot ball*-nak (kirugó labda) és a *lawn-tennis*-nek is az utánzása, melyeknek terjedését örömmel üdvözlöm, mert erős testmozgás mellett folytonos éberséget s figyelmet követelnek.

A játékokon kívül azonban *rendszeres tornagyakorlatok* is szükségesek, de szigorú felügyelet mellett. Ezek közt első helyen álljanak, a leányoknál főképen, a *szabad gyakorlatok*; természetesen úgy megválasztva, hogy soha a szemérmetességet legtávolabbról se sértsék. Kargyakorlatok, fej- és törzshajlítások, guggolás és lábujjhegyre állás, helyben járás, kigyóvonalban való futás határozott tempóban, s hasonlók volnának a legfőbbek.

A tornaszereken nagy megszorítás mellett is igen változatos és ildomos gyakorlatokat végezhetnek a lánykák. A gyűrű-hinta, a létra, a nyujtó és korlát, sőt az ugrószerek is egyaránt használhatók.

Említettem s itt újra hangsúlyozom, hogy a leányok tornagyakorlatain, úgy az öltözőben mint a tornázás ideje alatt, szigorú és komoly női felügyeletet követelek meg, a míg s a hol a tanítást férfi vezeti.

Alaposnak és komolynak tartom ugyanis azt a panaszt, a melyet ép ebben a tekintetben gyakran emelnek mai tornatanítói viszonyaink ellen, s bizonyára ebben is kereshetni okát, hogy nálunk a tornázást sok szülő ellenzi, sok határozottan megta-

gadja, de még tanítónők s nevelőnők is morális szempontból károsnak vallják.

S most meg kellene felelnem arra a kérdésre, hogy *hol tornázzanak* leányaink? S ez a bökkenő! Két tornacsarnokunk van Budapesten; egy a Krisztina-városban, másik a József-városban. Kelet és nyugat! S az iskolákban?! Azokban alig van; s a hol van is, valahová a föld alá, a souterrainbe, sötét, rosszúl szellőzött, talán nedves, hideg helyiségbe dugták, az ifjúságnak inkább kárára mint hasznára. Sehol sem gondoltak s ma sem gondolnak az iskolák fölépítésénél egy külön, tágas, világos, szellős nagy tornahelyiségre, sehol sincs tágas udvar, pázsitos kert nyári tornahelylyel s játéktérrel, hova minden óraközben, ha csak tíz perczre is, kikellene bocsátni valamennyi gyermeket; hadd szívnának szénsavval túltelített vérükbe egy kis éltető, szivet, lelket üdítő oxigent; s azalatt hadd szellőztetnék az ablakok kitárása által az álmosító levegővel telt termeket, hova visszatérve, a pihent elme kettőzött fogékonyságot mutatna a mester tanítása iránt!

De hát az *ily* üdülés, pihentetés, tornázás a mi leányiskoláink szervezetébe nincs belefoglalva, a torna nem *köteles* tantárgy; a kinek tetszik, eljárhat a tornacsarnokba, *hetenkint kétszer*, talán háromszor 1—1 órára, melyből rendesen 15—20 percz rámegy az útra, az átöltözködésre stb. Kétszer hetenkint! Istenem, mily fukarok ezek a bölcs és tudós urak, mikor maguknak a *szellemiekre* 20—30 órát követelnek s ezalatt se tudnak elkészülni az ő nagy tudományuk és sok ismereteik betölcsérezésével. Ám próbálnák meg, ha nem is egyenlő számú, de félannyi órában testi nevelésben is részesíteni csemetéiket, majd meglátnák, hogy könnyebben boldogulnának s többre mennének velük.

De hagyjuk a rekriminációkat; szavam, melyet én csak ennek a kis körnek szántam, elvész a pusztában. Bár találnának tanácsaim *itt* termékeny talajra! Ezzel az ohajtással térek át előadásom második részére; de azt hiszem, nem lesz felesleges egy kis szünetet tartanunk — hogy a testnek is megadjuk a mi a testé.

Dr. Dirner Gusztáv.

A FIU- ÉS LEÁNYISKOLAI OKTATÁS KÜLÖNBÖZŐSÉGE.

E folyóirat januári füzetében a «Leányiskoláink és a női természet» című dolgozat csak általánosságban foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy milyen legyen a leányiskolai oktatás, hogy menynyiben egyezhetik ez meg a fiukéval, s mennyiben és miben kell a kettőnek egymástól különböznie. Nem lesz talán e dolgozat után sem fölösleges, ha a t. olvasót megismertetem Nöldekének, a lipcsei felsőbb leányiskola igazgatójának egy czikkével, a mely ugyanezzel a kérdéssel foglalkozik a «Revue international de l'enseignement» 1884. deczemberi füzetében. Azt hiszem, hogy a német pedagógus fejtegetései igen sok dologban ki fogják egészíteni Felméry úr dolgozatát s tetemesen növelik azt a világosságot, a melyre — hogy tisztán lássunk ebben a nagyfontosságú kérdésben — okvetetlenül szükségünk van. Mellőzve a czikk bevezetését egyenesen rátérek magára a dologra.

Az elemi iskoláknál, — úgymond a szerző — sem a tananyagra, sem a módszerre nézve, nincs különbség a fiu- és leányiskolák közt. Az olvasás tanításánál követett eljárást annyira tisztán a tárgy szabja meg, hogy alig gondolhatni külön-külön tanmódszerre a különböző nemű növendékeknél. Ugyanez áll a számvetés, a geometria, az írás, helyesírás s más tárgyak tanitására nézve is. Ez első ismeretek, úgyszólván kulcsát adják meg az igazi tudásnak; ez ajtó zárába csak egyetlen kulcs illik, s aki belépni óhajt, annak el kell magát látnia ama kulcscsal, melyet fiu és leány egyaránt használ, a mint a ház ura és asszonya ugyancsak egyforma kulcsot használnak, hogy házukba léphessenek. S ha más okok

nem volnának arra nézve, hogy a fiuk a leányoktól külön választva részesüljenek az elemi oktatásban, minden nehézség nélkül közösen lehetne azokat oktatni tiz éves korukig, amint az némely országban szokásban is van.

Az oktatás azonossága *a szakiskoláknál* is igazolást nyer. Minden szaknak, művészet- vagy mesterségnek megvan a maga határozott czélja: a növendék mesterré tenni egyik vagy másik szakban, mely magában hordja saját módszerét. Az nem tartozik ide, vajjon a nőnél megvannak-e vagy hiányoznak ama kivánt képességek, hogy ugyanoly sikerrel látogathassa az iskolákat mint a férfiu. Nem kell kutatnunk, vajjon a nő eljut-e a zenében a magasabb alkotáshoz, vagy a plasztikai művészetekben tovább viszi-e némi kedves reprodukálásnál? A tény, hogy valamely ifjú leány a zeneakadémiába vagy festőiskolába jár, ép oly keveset változtat az intézet jellemén, mint az ifjak nagy sokaságának jelenléte, kik távol a magas csúcsoktól, a «száraz gyümölcsök» terén maradnak, s hajótörést szenvednek a művészi élet háborgó tengerén, vagy kikben nincs meg ama szent tűz, melyet ama múzsa megkiván az igazi tanítványoktól. Ez intézetek nem koczkáztathatják eredeti czéljukat. A módszert maga a tanítás tárgya határozza meg, s csak a tanító egyénisége visz be némi csekély módosításokat. Számos iparművészeti iskolában, melybe a női elem özönlik, mint a rajz-, porczellánfestő-iskolákban, a két nemet elkülönítik; ez eljárás azonban nem a pedagógia követelménye, inkább erkölcsi okból teszik.

Ugyanez áll a *tanítóképző intézetekre* is. A tanítónők is oly oktatásra lévén hivatva mint a tanító, igen természetes, hogy képeztetésük is egyforma. Mindkét nembeli növendékek oktatóinak egyenlő ismeretekre, módszerbeli készségekre kell szert tenniök, s ezt nehéz volna különböző módon létrehozni; továbbá ugyanazon pszichológiai és pedagógiai elveket kell megszerezniök, hogy nemes feladatuknak teljesen megfeleljenek. Igaz, hogy némely ismeretek megszerzése mint pl. a logika több nehézséggel jár a leányoknál; azonban a gondolkozás törvényei nem változnak a nemmel s ifjak és leányok egyaránt csakis egy úton tanulhatják meg azokat. Miután Nöldeke felsorolta amaz intézeteket, melyekben a fiuk és

leányok oktatása közt nincs semmi különbség, ama kérdés tárgyalásához lát, melyre tulajdonképen felelni akar, s a mely a *felsőbb leányiskolákra* s némileg a *tanárnők képzésére* vonatkozik.

A közös oktatás kérdését a specifikus fiziológiai és pszichológiai különbségek alapján lehetne leginkább megoldani, ha e különbségek, melyek kétségtelenül meg vannak, bár még eddig hiányosan jellemezték azokat, ugyanazok maradnának az emberi élet különböző fázisaiban. Azonban ez nem áll. A különbség, mely a két nem egyénei között fizikai és erkölcsi fejlődésök véghatárán szembeszökő, még nincs meg az élet kezdő éveiben, s alig vehető észre a közbenső életkorban. Nöldeke tehát, hogy megfigyeléseit a felsőbb leányiskolák körében hasznosítsa, a két nem között a különbségeket arra a korra nézve jelöli meg, mely a kilenczedik évtől a tizenhetedik évig terjed.

A fiziológusok megállapították, hogy a nők koponyája átlag könnyebb mint az ugyanoly korú férfiaké; azonban ebből még nem következtethetni, hogy a nők nem képesek oly intellektuális munkák végrehajtására mint a férfiak; számos megfigyelés tanusága szerint, a legkiválóbb szellemi képességgel megáldott férfiaknál a koponya aránylag igen kicsiny. Ha a meglett embernél a koponya súlya körülbelül 35-öd vagy 40-ed részét teszi az egész test súlyának, a nőknél ez arány, koponyájuk kicsiny volta mellett is, az egész test súlyához mérve, sokkal kedvezőbb. S a nőt nemcsak Amerikában, hanem csaknem mindenütt értelmi tehetségeire nézve egyenlőnek tartják a férfiuval. Ama lenéző megvetés, melylyel a nők szellemi képességeit illették, a pogány mívelődés hagyománya volt, s a kereszténység befolyása óta folytonosan csökkent. A ki tehát a női koponya kicsiny voltából következteti, hogy a leányiskolában a tanulmányokat módosítani és kisebb körre kell szorítani, az annyival inkább téved, mivel épen az iskolában töltött években fejlődik a leányok értelme sokkal gyorsabban mint a fiuké. Abban a korban, mikor a fiu elhagyja a gimnáziumot, a leány már teljesen kifejlődött, s testi fejlődésével szelleme lépést tart. Ebből tehát inkább az foly, hogy a felsőbb leányiskolai oktatásnak teljesen megegyezőnek kellene lenni a fiuk oktatásával; nincs ok

arra, hogy valami különbséget tegyenek a két nembeli növendékek értelmi fejlesztésében, sőt látván a leányok rohamosabb fejlődését a tanulás éveiben, még az a kérdés is fölmerülhet, vajjon nem volna-e tanácsos épen ez éveket minél inkább fölhasználni a leányok ismeretei bővítésére és szellemök nemesebb kiképzésére.

S mindezek mellett Amerikát kivéve csaknem mindenütt azt az elvet hangoztatják, hogy a leányiskolákban a fiukétól lényegesen eltérő nevelést s oktatást kell alkalmazni, eltérőt módszerben, terjedelemben és czélban. E vélemény okai igen különbözők, habár helyesek.

Első okul szolgál, hogy a nő egészben gyengédebb természetű, gyöngébb és kevésbbé izmos testalkatú mint a férfiu. S e különbség épen amaz osztályoknál legszembeszökőbb, melyekből a felsőbb iskolai növendékek kerülnek. E fizikai gyöngeséget az iskolákban tekintetbe kell venni.

Nöldeke e helyen visszautasítja az orvosok és oktalan anyák részéről emelt vádakat, hogy a leányokat az iskola nagyon is megterheli. Az iskolának távolról sem az a feladata, hogy a gyermekek egészségét gondozza, ezt a szülői ház tegye. Hosszas tapasztalatból és statisztikai adatokból tudja, hogy alaptalan az orvosok amaz állítása, hogy a leányok egészsége és a tanulásra szükséges kitartás az évekkel mindig csökken. Mindamellett a fiuk oktatásától eltérőleg a leányoknál szükségesnek tartja: 1. hogy a munkára szánt órák kevesbíttessenek, 2. hogy a házi feladatok lehetőleg csekélyre szállíttassanak. Mikor a fiunövendék minden egyéb baj nélkül három vagy négy órai házi munkát végez öt vagy hat órai iskolai munka után, akkor a leány négy vagy öt órai iskolai időzés után legföljebb egy vagy két órai házi munkát végezhet.

Németországban mindez elveket szorosan figyelembe veszik; némely intézetek ugyan tettek kisérletet, hogy emelve az iskolai óraszámot, a házi feladatokat teljesen eltörüljék; azonban e kisérlet károsnak bizonyult. A házi munka megszüntetése a szülők érdeklődését az iskola iránt teljesen elfojtja, a mi különösen nincs helyén, mivel ez érdek különben is igen csekély. Másrészről mégis vigyázni kell, nehogy a házi dolgozatok nagyon is fel ne halmozód-

jának, mert a felsőbb osztályok, melyekben az egyes tárgyakat nagyobbrészt szaktanárok tanítják, mindinkább növelik a teendőket, mikor minden tanár a maga tárgyára kívánja a legtöbb súlyt helyezni. Ilyenkor az igazgató feladata, hogy minden irányban figyelmes és részrehajlatlan ellenőrzést gyakoroljon.

Van még egy másik lényeges különbség a fiuk és leányok közt. Mindkét nem kétségtelenül egyformán számot tesz az emberiségben, azonban a különböző értelmi tehetségek kombinációjában oly különbség van, melyet az iskolában kellően figyelembe kell venni. E különbségeket a legfelszínesebb szemlélő is észre veszi, minden gyermeknél nyilatkoznak azok, bár más-más egyénben némi árnyalati eltérésekkel. Az ifjú leánynál, mely fiuk közt nő fel, s viszont a fiunál, mely leányok körében nevelkedik, a különbségek az első években elmosódnak ugyan, de sohasem vesznek ki. E különbségek legfontosabb csoportjait következőleg állítja össze Nöldeke.

A fizikai konstituczió a két nem ellentétes jellemvonásait tünteti föl: az egyik lényegesen aktiv (Productivität), a másik lényegesen passziv (Receptivität). Ezeknek felel meg a férfiunál a nagyobb mértékű önkényteség, a nőnél némi simulékonyság, melyre nagy hatása van a környezetnek, valamint a jóra és rosszra egyaránt a példának; míg a férfiu az ellenkezőre hajlandó és saját befolyásának szeret érvényt szerezni. E különböző jellemvonásokat a nevelésnél és oktatásnál nem szabad figyelmen kívül hagyni. E fizikai feltételeknek mintegy kisérője a férfiuban a hajlam a cselekvésre, a nőben a kitartásra; a férfi az általánosságot fogja föl, s többnyire az egészet látja, míg a nő leginkább a részletekkel foglalkozik; a férfiu teremt és összehord, a nő takarít, megőriz, s a cselekvés e neme több jó tulajdonság szülője, minő a rend, tisztaság s a gazdálkodás. Míg a férfiu szabadságra törekszik, s tetteit csak határozott elvek szabályozzák, addig a nőt a szokás vezeti, s szivesen aláveti magát az erősebb akaratának. A férfiu tárgyilagos s magán uralkodni képes, a nő szubjektivebb és szenvedélyes, s ezért itéletében rendesen túlságba esik és elfogult. A nők ritkán látják a tiszta valóságot, a látszat megejti itéletüket s felfogásukat.

Az ifjak becsületérzésének, mely annyi nemes ambiczió forrása, a nőknél kicsinyes hiuság felel meg. Innen van, hogy a becsület ingerlése és a gúny, melynek igen nagy hatása van a fiukra, oly veszélyeket szül a leányoknál, hogy ezek alkalmazásától lehetőleg tartózkodni kell. A férfiu hajlandó a reflexióra, a nőnél erős az érzelem, az érzékenység s a képzelem; nem ért metafizikai elmélkedésekhez, de szive bámulatosan fogékony a költészet iránt, telve van vallásos áhitattal, melynek kielégítését büntetlenül el nem hanyagolhatjuk.

A két nembeli ifjuság természetes különbségei különböző hibákkal járnak együtt, melyeket óvatosan számba kell venni a módszeres tanításnál, s csaknem arra kötelezik a leányiskolai tanárt, hogy magának úgyszólván külön női pedagógiát szerkesszen. A fiukban az erő érzete gyakran vadsággá fajul; nem szeretik a fegyelmet, szabályt, rendet, s erősen fellázadnak minden ellen, mi szabadságukban korlátozza őket.

A szabály rájuk nézve nyüg, mely lealacsonyít, míg a dacz némi büszke függetlenséget szül. Más hibákat kell a leányiskolában mérsékelni és leküzdeni.

A leányok könnyen szórakozásba merülnek és figyelmetlenné lesznek; a legkisebb dolog, a tanár új kabátja, vagy valamely új szalag a tanítónő ruháján elég arra, hogy szellemök a legjobb időben másfelé tévedjen. Fecsegő természetük, hiuságuk, ingerlékeny érzékenységük, mely gyakran erősen kitör, szeszélyes és daczos kedvök sokszor csaknem legyőzhetetlen nehézségeket okoz a tanárnak. Felette nagy figyelmet követel élénk képzelő tehetségök, mert könnyen megesik náluk, hogy átlépik a határt, mely egy álomképet elválaszt egy önkénytelenül zavaros eszmétől.

A leányok e hibáiért azonban elég kárpótlást nyujtanak jó tulajdonaik, a melyek különösen megkönnyitik a tanító feladatát. Nemes és őszinte tisztelettel ragaszkodnak tanáraikhoz (a tanárnők iránt hidegebbek) s a személy iránt érzett rokonszenvet átviszik tárgyára is, s ezzel lelkes buzgalommal foglalkoznak, főleg ha némi gépies munkával jár. Sok gondjuk van a formára, erős ízlésük a rendhez, az összhanghoz; korán kifejlik finom érzékük a szép

fölfogására nyelvben, költészetben, a mindennapi életben s a művészetben. Ép ezért már korábban és több sikerrel tanítható az irodalomtörténet a leányoknak mint a fiuknak. Alig van szükség a maguktartását irányzó, korlátozó rendszabályokra; ép oly könnyen alkalmazkodnak az iskola rendjéhez, mint a megszokott családi rendhez, s azt hiven megőrizvén emlékezetükben, még akkor is alkalmazkodnak hozzá, mikor későbbi életükben már maguknak van háztartásuk.

E sajátságok kiemelése, melyek a két nemet jellemzik, bizonyára inkább a nevelésre mint az oktatásra tartozik, de senkisem kivánja, hogy az iskola kizárólag oktató intézet legyen; az iskola valójában nyilvános nagy nevelőintézet. S itt fölmerül a kérdés, hogy tulajdonképen mi a czélja a felsőbb leányiskolának? Mert kétségtelen, hogy bárminő legyen is a felsőbb leányiskolai oktatásnak általános jelleme, a nő speciális hivatásának figyelembe vétele is befolyással lesz a tanítás anyagának megválasztására nézve.

Nagyon szükkörű fogalma van annak a nő hivatásáról, ki a nőnevelés egyedüli czéljainak a házasságot és anya kötelességét tartja. Ezzel kizárnók igen nagy részét ama nőknek, kik hajadonok maradva igy szentelik életüket a társadalomnak. Szabatosabb ama meghatározás, hogy a férfiu a közéletben talál foglalkozást, közvetlenül szolgálatában állva az államnak, a községnek, az emberiségnek, míg a nőnek természetes hivatása, jótevő munkásságának színtere a házi tűzhely és a család. S igy a nő szerepe a férfiuéval szemben nem alárendelt, hanem mellérendelt. Egyik a másiknak kiegészítője. A közélet csak ott lehet egészséges, a hol a család is megfelel föladatának. S a család körében elég bő alkalmuk és tág terük van a leghasznosabb tevékenységre azoknak is, a kik férjhez nem mehetvén, nem a maguk, hanem idegenek tűzhelyénél teljesítik hivatásukat. A helyett tehát, hogy folyvást azon gondolkodnak, miként lehetne az üzleti világban, vagy a közszolgálatban új meg új pályákat nyitni a nő számára, jobb lenne ama balitéletet megszüntetni, melyből a nőnek kényelmetlen helyzete ered. Azt gondolom — irja Nöldeke — hogy a nőnevelésnek az a feladata, hogy a leányokat oly irányban nevelje, hogy azok teljesen megva-

lósitsák nemök eszményét, melynek tartalmát e két dolog képezi: a családi élet és az anyai gyöngédség, oly értelemben, hogy a családi élet nem jelenti csak a háztartást. Ha a háztartás vezetése már magában is általános müveltséget követel, annál inkább szükséges ez arra, hogy a család belső életének eszménye és kötelességei megvalósuljanak. Hogy az iskola e czélnak megfelelő nevelést adhasson, arra többféle módszer vezethet; a fődolog az, hogy helyesen tüzessék ki az elérendő czél.

Ha elfogadjuk az emlitett elvet, ez már magában is elitéli a nőnevelés ama fonák módját, melyet annyira alkalmaznak az anyák, kik csupán azt kivánják, hogy leányaik tessenek, tessenek főkép a nősülni szándékozó uraknak. A nőnek igazi bája összes tulajdonainak összhangzatos fejlődésében rejlik, s azok, kik valamely müvészetben, tudományban kiváló virtuozitásra tettek szert, rendesen elhanyagolják közvetetlen s a női hivatásnak természetszerüleg megfelelő kötelességeket, s csak igen kevésnek jutott osztályrészül ama ritka szerencse, hogy egyformán feleljenek meg a tudomány s müvészet, s egyuttal a családi élet követelményeinek.

Innen magyarázható meg, miért követte balsiker mind ama kisérleteket, melyekkel Franciaországban és Németországban a leányoknak — hasonlóan az ifjakhoz — magasabb képzést akartak adni. Az ifju elhagyván a gimnáziumot még igen befejezetlen ismereteket és müveltséget visz magával, s a felsőbb intézetek, egyetemek feladata azokat kibővíteni, kiegészíteni. A leányoknál azonban ez lehetetlen: tizenhat vagy tizenhét éves korukban, mikor kilépnek az iskolából, melyben általános müveltséget szereztek, már életük főfeladatai lépnek föl követelőleg, s e körülmény hathatós akadály a tovább képzésre nézve; kötelességeik vannak már a házban, a társadalomban, s megváltozott izlésük és kedélyük szétszórja figyelmöket. Szükséges tehát, hogy már a leányiskolák lehetőleg teljessé tegyék a növendékek ismereteit, s ez csak akkor lehetséges, ha már az anyag s előadás módszerének megválasztásában is bölcs mérték alkalmaztatik.

E megjegyzések a felsőbb iskolai tanárnők képzésére is vonatkoznak. A leányiskolákban tanitott tárgyak köre és az alkalma-

zott módszer alkotja mértékét annak, a mit a tanítónőnek tudni kell, s ezért semmi haszonnal se járna, ha a tanítónők ugyanoly ismeretekre és tanulmányokra tennének szert, mint a tanárok. A tulajdonképeni tudományos tárgyak előadását férfiakra fogják bízni, s általános szabály lesz majd, hogy a tanítónők csak a közép osztályokban alkalmaztassanak. Ily körülmények közt a tanítónők tényleges képzése teljesen elegendő, csakhogy ezeknél is mint a felsőbb leányiskolánál mindig szem előtt kell tartani az anyag megválasztásánál és módszer alkalmazásánál a nő sajátságos természetét.

Mindez elvek gyakorlati alkalmazásában mindenekelőtt az a kérdés merül fel, vajjon az iskola melyik neme képes leginkább amaz elveket megvalósítani, a házi nevelés-e vagy a magánintézet, a nyilvános iskola, az internátus vagy az externátus. Nöldeke röviden jellemezvén mindezek hibáit és jó oldalait, arra az eredményre jut, hogy a családnak semmi oka sincs a községi vagy állami iskoláktól visszariadni, hogy a család csak oly mértékben valósítja meg eszményi czélját, a mint többé vagy kevésbbé a közösség nagy érdekeihez csatlakozik. Az idő, melyet a leány az iskolában tölt, megoldja és szorosabbá teszi ama kötelékeket, melyek őt a kis és nagy hazához fűzik. Mert csak úgy lehet fogalmunk valamely nagy társulatról, csak akkor becsülhetjük meg annak jó oldalait, ha annak életével egybevegyültünk, s ha megtanultuk magunkat annak alávetni.

Az egyedüli komoly ellenvetés, mely a nyilvános iskolák ellen felhozható: az osztályok elkerülhetetlen vegyes természete. Egy-egy osztály a társadalom igen különböző rétegeiből nyeri növendékeit, kik különböző szokásokkal, illemtudással s fogalmakkal jönnek az iskolába. Nem kell-e attól tartani, hogy valamely fínomabb érzésű leány saját rovására fog hosszabb ideig idegen elmekkel érintkezni. Ez az egyedüli mentsége ama szülőknek, kik leányaik számára külön nevelést óhajtanak, bár minden aggály nélkül küldik fiaikat a gimnáziumba. A közérdek szempontjából valóban sajnálatos e felfogás, mert az iskola az egyedüli hely, hol a jó családból való leány más társadalmi állású leányok-

kal találkozik, s így alkalma van nevelése jó oldalait másoknak kevésbbé dicséretes tulajdonaival összehasonlítani, s azokat kellően megbecsülni. E tapasztalat nélkül, később midőn maga lesz fejévé a háznak, alig lesz képes igaz fogalmat alkotni az állam és a közösség érdekeiről. Egy szóval az én meggyőződésem az, hogy ha a nyilvános iskolák látogatása némi koczkázattal jár is, nem maradnak el a jó hatások sem, melyek amazt ellensúlyozzák, s e koczkázat a leányoknál annyival csekélyebb s könnyebben jóvátehető, a mennyiben ők az iskolai órákat leszámítva úgyszólván minden idejöket anyai felügyelet alatt a családi körben töltik.

Czikke végén rátér a szerző még azokra a kérdésekre is, hogy milyen szellemben történjék a leányok oktatása, milyen tanítási mód felel meg legjobban a női természetnek, s milyen tantárgyak a legfontosabbak a leányoktatásban; de ezeket a kérdéseket már inkább csak érinti, semhogy fejtegetésükbe bocsátkoznék. Hangsúlyozza a megszokott kozmopolita neveléssel szemben annak nagy jelentőségét és szükségességét, hogy a leányok nevelése nemzeti szellemben történjék; hiszen a nemzeti erényeket a családi élet ápolja, erősíti, tartja fen, a család lelke pedig a nő. A mi a tanítás módját illeti, az analitikus módszert a leányok természetével megegyezőbbnek tartja mint a szinthetikust. A tantárgyak közűl a legnagyobb fontosságot tulajdonítja az anyanyelv s az anyanyelvi irodalom ismeretének, azután a történelemnek és a természetrajznak. Nagy súlyt helyez az eszthetikai képzésre is s ennek két fő eszközére a rajzra és zenére: de amannál az ízlés finomítását és nemesítését, emennél a zenei öszhang törvényeinek megértését tekinti főczélnak, nem a kézi ügyességek elsajátítását, a mire eddig törekedtek. Az egész oktatást pedig annak a lélek mélyéről fakadó s a lélek mélyére szálló vallásosságnak kell áthatnia, a mely a növendéket arra vezeti, hogy a földi dolgok rendjében a mennyei bölcseség nyilvánulását lássa, hogy a földi kötelességek teljesítését úgy tekintse mint istennek teljesített szolgálatot.

Balog Ármin.

A GYERMEKEKRŐL.

«Bocsássátok hozzám a kisdedeket! — mondá a szeretet vallásának alapítója — mert övék a mennyeknek országa». «Bocsássátok hozzám a kisdedeket», mondjuk utána mindannyian kiknek szivében a szeretet lakik. «Bocsássátok hozzám a kisdedeket» mondjuk, mert lelkünk felüdűlni, megjobbúlni, megtisztúlni vágyik, s a gyermekekkel való társalkodás a földiek fölé emel.

Szeretjük a gyermekeket a természettől a szivünkbe oltott ösztön erejével; szeretjük őket, mert az ifjúság örök varázsa vonz hozzájuk, mert a test és lélek fejlődésének mély rejtélyű titkait szemléljük rajtuk. Szeretjük őket, mert tudjuk, hogy övék a jövő, s hogy a mi jót magunkra vagy az emberiségre nézve várhatunk, általuk remélhetjük. Ez a hitünk, a gyermekekbe, a jövő nemzedékbe vetett reményünk ad erőt az élet nehéz küzdelmeiben. Nem érezzük a fáradságot, ha értük fáradunk, nem ismerjük a bánatot, ha az ő szemükből mosoly derűl felénk, s nem ijeszt az aggság, ha kebleiken remélünk elpihenni.

Szeretjük a gyermekeket, mint legtisztább, legnemesebb örömeink forrását, s ez a szeretet termékenyné teszi keblünkben a részvét érzelmét, meddővé az önzést. Szenvedésüket enyhíteni, könyeiket letörölni, örömükre, boldogságukra élni vágyunk, s őket szeretve, megszeretjük bennük, értük az emberiséget. A gyermekek iránt tanusított gyöngédség kedves előttünk, az iránt érzett ellenszenv — mert természetellenes — útált, megvetett. A nyomor ott hat meg, a szívtelenség ott taszít el leginkább, ahol a gyermekek romlását okozza, fejlődését gátolja; s a jótékonyságnak nincs szentebb neme előttünk, mint amely az elhagyott gyermekek gondozását, felsegélését eszközli.

Természettörvény bennünk a gyermekek szeretete, melynélkül a gyermekek elhervadnának, elvesznének, mint a napsugártól megfosztott virág. Szivük nem nyilnék szeretetre s a lelki élet legnemesebb tényei örökre rejtve maradnának előttük, ha a reájuk árasztott szeretet beléjük nem oltaná, ki nem fejlesztené bennük azokat. De ez az egész lelkünket átható szeretet, mely annyi nemes tettnek volt már szülője, míg bennünket boldogít és felmagasztal, nem ritkán veszedelmessé válik azokra, kiket üdvözíteni akar. Veszedelmessé válik, mint a korlátain túlcsapott tűz, mely melegíteni volt hivatva s elhamvasztja környezetét; veszedelmessé válik, mint minden szenvedély, mely csak a pillanat gyönyöreit keresi, s a távolabbi czélokig nem ér.

A gyermek nem érettünk él csupán, hanem önmagáért s az emberiségért. Ő a család öröme, a nemzet reménye; nem pusztán gyermek, hanem leendő férfi vagy nő, kinek egyénisége a kisdedkor hatásai szerint fejlődik, módosúl. De a gyermekszeretet szenvedélyétől elvakítva, gyakran nem értjük ezt. Mindenek fölött boldogítani akarunk s önzésünkben azt óhajtjuk, hogy a gyermek a boldogságot kizárólagosan nekünk köszönhesse. Nem képesítjük a boldogságra, de osztogatjuk a boldogságot, bőkezűen pazarolva és pazarolni tanítva, nem törődve azzal, hogy egyetlen véges lény megszüntével talán örökre megszakad a boldogság forrása a dédelgetett gyermekre nézve.

Pedig mily lankadatlan örömmel szőjjük a gyermekek jövőjéről a szebbnél szebb terveket, s míg rózsás arczaikban, vidám kedvteléseikben gyönyörködünk, lelkünk meg-megtelik az ő jövő haladásuk, boldogságuk édes reményével. Oly sok okunk van a reménykedésre! Hisz a gagyogni kezdő gyermek-ajkak minden mozdulása egy-egy új tehetség újabb fejlődéséről tesz bizonyságot. De mily gyakran és mily keserűen csalódunk! A sokat igérő gyermekek nagy része a középszerűséget sem éri el, s bánat és aggodalomtól elfogódott kebellel kérdezzük magunktól: honnan van, hogy a kisdedkorban nyiladozó szép tehetségek elsatnyúltak, elfajúltak; honnan van, hogy a dús virágokkal pompázó fa meddő maradt?....

Szeretjük a gyermekeket, de nem szeretjük, nem tiszteljük

bennük az embert; boldogságunk eszközének tekintjük s az emberről a gyermek ért megfeledkezve, nem keressük elég szorgalmasan az eszközöket, melyekkel bennük a nemes emberi tulajdonokat kifejleszthetjük. Pedig a gyermek érdeke, a társadalom érdeke s önmagunk érdeke is megköveteli, hogy a gyermekkel emberi tehetségeinek, emberi méltóságának és emberi rendeltetésének megfelelően járjunk el. S így igaz szeretetből folyó kötelességünk épen az, hogy a gyermek neveléséről gondoskodjunk. S gondoskodunk is; de a nevelést nem kezdjük elég korán, nem vezetjük elég híven és szakértelemmel.

A gyermek — a lélekbúvárok szerint — természeténél fogva sem rosz, sem jó; de vannak jó és rosz hajlamai, a melyek nyilvánulása a gyermekek egyéniségének megfelelőleg igen különböző. A nevelésnek épen az a feladata, hogy e különbözőségekhez alkalmazkodva a rendelkezésére álló eszközökkel (nemes példa, oktatás, szoktatás) a jó hajlamokat kifejleszsze s a roszakat gyöngíteni törekedjék.

A kicsiny gyermekek jó és rosz tulajdonságaik nyilvánításában egyaránt kedvesek, oly kedvesek, hogy kedvességükben gyönyörködvén, rosz tulajdonaik elfajulásától nem is tartunk. Vidám kaczagásuk és daczoskodásuk, önzésük és önfeláldozásuk merészségük és gyávaságuk, mind, mind elragadó és eredeti. Kinek is jutna eszébe e kedves eredetiségeket durva beavatkozásokkal korlátozni, egyéni varázsuktól megfosztani? Hisz mindez úgy is megváltozik a józan okoskodás és megfontolás korszakában. Miért gyötörjük a gyermeket; miért kényszerítjük idő előtt, miért költsük fel ellenszegülését? Hadd nyilatkozzék korlátlanul — legalább gyermekkorában — eredeti természete, úgy is az egész életen át rablánczokat kell viselnie a társaséletben. «Majd megtanítja rá az élet»; ezzel vigasztaljuk magunkat, ha látjuk, hogy a gyermek a józan ész törvényeinek engedelmeskedni nem tud vagy nem akar. S ilyenféle okoskodások által félrevezetve, késedelmezünk a gyermek nevelésének elkezdésével — és elkésünk; pedig ezt a késedelmet nem hozhatjuk helyre soha, mert csak «vesszőkorában lehet hajlítani a fát». Az elnéző szeretet: vétkes szeretet s épen

annyit árt a gyermek lelkének, mint a nevelése körül elkövetett gondatlanság, vigyázatlanság,

A gyermek kicsiny, erőtlen testű; sok gondozásra, sok ápolásra van szüksége, míg teljes kifejlődését eléri. Ez a testi fejlődés napról-napra szemünk előtt történik, s mégis hányszor terhel az akaratlan mulasztás vádja, hányszor lesz a gyermek teste vétkes gondatlanság, vagy tudatlanság áldozata. A lélek fejlődése vagy elsatnyulása nem oly szembetünő mint a testé; s ezért a lélek fejlesztésénél még könnyebben követhetünk el hibát. Korán és észrevétlenül gyűjti egybe a gyermek lelke a külvilágról szerzett tapasztalatokat, s mikor bizonytalan irányú tévedező tekintetét környezetén először végig jártatja, már vesz fel bizonyos benyomásokat s azokat, — mint a fényképlemez a reávetődő kép körvonalait — híven és tartósan meg is őrzi. A rút és köznapi képek ép oly állandó lakói maradnak lelkének, mint a szépről a nemesről szerzett benyomások, s nem csak tartalmat adnak a léleknek, hanem sajátosságuk bélyegét is reányomják; nemcsak a tárgyak, eszmék és cselekvések fogalmait ismeri meg a gyermek a környezetével való érintkezés közben, hanem ítéleteiben, érzéseiben és hajlamaiban is annak példája szerint idomúl.

Mert a gyermek figyel pihenés nélkül, folytonosan: nem csak azt jegyzi meg, a mit neki vagy az ő kedvéért mondunk vagy cselekszünk, hanem válogatás nélkül mindazt, a mi elébe vetődik. S így könnyen meglehet, hogy míg mi nagy gonddal azon fáradozunk, hogy a gyermek érintetlen tiszta lelkébe a szépnek, nemesnek magvait ültessük, addig egy nem óvott pillanatban egy-egy véletlen fuvalom oly növény csiráját is beveti a fogékony zsenge lélekbe, melynek mérges gyümölcsei megrontják később az ifju szellemi egészségét. Az elvetett magot nem vettük észre, s a kifejlett mérges növény gyökereit nem bírjuk kiszakítani a gyermek lelkéből

A gyermeki lélekbe minden ismeret és haladás kútforrásául a természet kifogyhatatlan tudásvágyat oltott; s ez a tudásvágy jelentkezik a gyermeknél, mikor parányi ajkai az első kérdésre nyilnak. Ezekre a kérdésekre a gyermeket kielégítő, de korához és

értelmi fejlődéséhez mért feleletet adni, a tudásvágyat ébren tartani, fokozni és a nevelés czéljaira felhasználni sok nevelői tapintatot feltételez. Azért a gyermeket nevelni, bármelyik oldaláról tekintjük is a dolgot, nem könnyű feladat.

A gyermek az ő pillanatról-pillanatra változó természetével: merő rejtély; megoldásához sok fejtörés, sok tanulmány szükséges. Nem elég az emberi lélek természetét, nyilvánulásait és fejlődését általánosságban ismerni, mert ebből ez egyes gyermek jellemvonásaira biztos következtetést nem vonhatunk. Pedig a gyermeket, ha helyesen akarjuk nevelni, nemcsak szeretnünk, de ismernünk is kell; és pedig ismernünk kell minden egyes gyermeket, mert csak úgy alkalmazhatjuk a nevelés eszközeit a gyermek egyéniségeihez.

Aki a gyermeki természet legapróbb nyilatkozatait is képes észrevenni, aki megfigyeli a gyermeket mikor játszik vagy tanul, alszik vagy eszik, mikor egyedül vagy többed magával mulat: csak az fogja a gyermek szellemi szükségleteit megérteni, csak az előtt tárul fel nyiltan a gyermeki lélek, csak az fogja a gyermeket sikeresen nevelni. És az előtt, ki a gyermeket szereti, nem unalmas, nem fárasztó, nem lélekölő munka ez. Mint a tudós, ki a természet nagy könyvében lapozgat, s minden kicsinységben a természet örök igazságú törvényeit szemlélve, a nagynak, magasztosnak, érzetével kutatja lankadatlanúl a reánk nézve érdektelennek látszó titkos irásjegyeket: úgy a gyermeket igazán szerető nevelő is magasabb czélokra tekintve, lankadatlanúl keresi a gyermeki természet ellenmondó nyilatkozataiban az összefüggést, s igyekszik összhangzásba hozni az egyes lelki tehetségek fejlődését. Tudja, hogy munkássága a teremtés magaslatára emeli, s hogy munkája végczélja: az ember.

A gyermeket ilyen értelemben megfigyelni és nevelni mindenekfelett a szerető, édes anya van hivatva. A család és a nemzet osztoznak a gyermeknevelés jogán és kötelességén. A családban a gyermeknek legtermészetesebb, legjobb nevelője az anya; de csak akkor töltheti be kellőleg hivatását ha kényeztető, elnéző szeretetét leküzdeni képes, ha a nevelés czéljával és feladatával tisz-

tában van, s ha megszerzi magának azokat az ismereteket, melyek a gyermek lelki fejlődésének megértésére szükségesek. Az anyát a gyermek nevelésére nemcsak a gyermeke iránt lelkében élő szeretet képesíti, hanem az az aprólékosságokra kiterjedő megfigyelő képesség is, mely a nő szellemét a férfi szellemétől megkülönbözteti. A nevelés sikerét feltételező embertani alapismeretek megszerzése s eme természet adta képességek kifejlesztése és okos felhasználása komoly tanulmányt és erős akaratot követel az anyáktól, de a hivatásának fenségét átértő anya nem riad vissza ettől a feladattól, melynek hű teljesítése őt, gyermeke testi és szellemi fejlődéséhez kötött legszebb reményeinek teljesítésével, nemcsak mint anyát, de mint honleányt is gazdagon jutalmazza. Nem riad vissza sem saját szelleme folytonos művelésétől, sem gyermeke gondos tanulmányozásától és hű megfigyelésétől, mert tudja: hogy az olyan gyermek erkölcsi élete, akire az okos, művelt édes anya szerető szemei ügyelnek, nem esik áldozatúl a káros külső behatásoknak; az olyan gyermek lelkében nem lappanganak elrejtve rosz tulajdonságok; az olyan gyermek felnőtt ép oly büszkesége lesz hazájának, ép oly hasznos tagja lesz az emberi társaságnak, mint a milyen boldogsága és öröme volt mindig az édes anyának.

Sebestyénné Stetina Ilona.

A «NIBELUNGOK» ÉS «BUDA HALÁLÁNAK» NŐ-ALAKJAI.

Nem tudom, hogyan fejezzem ki azt az élvezetet, azt a gyönyört és benső örömet, melyet nekem a Nibelungok és Buda Halála, e két remekmű kissé figyelmesebb és gondosabb olvasgatása nyújtott. Nem tudom melyiket csodáljam jobban; nem tudom, mit bámuljak inkább: a Nibelungok sötét, komoly, megfélemlítő nagyságát, megrázó tragikumát; vagy azt a minden tragikuma mellett is derültebb szépséget, mely Buda Halálának minden során elömlik.

A Nibelungok meséjének alapja szélesebb, tárgya nagyobbszerű; eposzi hangja komorabb, zordabb, mint a Buda Halálá-é. Igaz, hogy Buda Halálában is elejétől fogva érezzük, mint egy jó tragédiában, hogy veszedelem fog bekövetkezni, és hogy Buda bukása kikerülhetetlen. De Buda Halálában a tragikum nem oly borzasztó; sokkal enyhébb, sokkal emberiesebb, mint a Nibelungokban. Igaz, hogy testvérgyilkosság van itt is, ott is, de Buda Halálában csak egy ember esik áldozatul; testvér testvér ellen harczol ugyan, de nyiltan, párbajban, az egész nép szeme láttára esik el Buda Etele kardjától.

A Nibelungokban egy ember életeért száz meg száz bünhödik, patakokban foly a vér, bűnös ártatlannal együtt iszonyú halált hal. Kihal egy egész hatalmas királyi nemzedék, elvesznek mindnyájan a burgundi királyok, mert álnokul megölték növérük férjét és elvész maga a bosszut álló nő is, mert ő sem egészen hibátlan a dologban; többször vét ő is bár öntudatlanúl és, mint ama hely elárulásánál, melyen Szigfrid sebesíthető, a legjobb szándékkal, de mégis vét, mert bosszuja túlságos, embertelen s átlépve a határt, megsérti az erkölcsi világrendet. A Nibelungok vége nemcsak hogy megrázó, de egészen leverő is.

Buda Halának szomorú befejezésében még van sok felemelő, sok vigasztaló. Ott van Etele, az erős, hatalmas, Hadúr-pártolta nagy király, ki örök nevet, dicsőséget akar isteni kardjával szerezni népének, birodalmának. Buda sírja fölött még virulhat egy erős nemzedék és a hun birodalom csakis úgy lehet nagygyá, ha Etele akadálytalanúl uralkodhatik. A Nibelungokban nincs semmi vigasz: «mindent csak gyász fedez,» és csupán a szigorú igazságtétel elégítheti ki az olvasót.

Hogy nagy és lényeges különbségek vannak e két mű között, az egészen természetes; hiszen századok választják el egyiket a másiktól.

A Nibelungénekben leghívebb kifejezését találjuk ama kor szellemének, melyben keletkezett és ez nem volt a legszelidebb és leggyöngédebb kor. Az az erő, az a hősies bátorság, az a szigorúság, de a mellett az a vadság és nyerseség, mely a középkort jellemzi, tisztán tükröződik vissza a Nibelungokban. Dulő harczok a külvilágban, pusztító viharok a kedélyekben, se vége, se hossza a bosszúnak és vérontásnak. Mi borzadva olvassuk azt az iszonyú öldöklést, melyről a Nibelungok utolsó része szól; ama kor ebben kegyetlent nem igen látott, és az eposz költőjét nem illetheti az a vád, hogy személyes kegyetlensége bírta ama vérfagylaló jelenetek festésére.

Buda Halála a mai kor szülöttje, egy oly nagy költő művészi alkotása, ki át meg át van hatva a legtisztább humanizmus melegétől.

Régi a tárgy, a melyről szól, de modern szellem, fölfogás és érzés lengi át egész előadását; és ennek enyhítő, kibékítő, megnyugtató hatása megérzik még ott is, hol az ellentétes és ellenséges elemek erősen és élesen ütköznek össze. A mennyire korunk derültebb, enyhébb világnézlete különbözik a középkor sötét, zord szellemétől, annyira különbözik Buda Halála a Nibelungoktól.

De egy pontban még is megegyezik a két mű: a kompoziczió szilárdságában, és egységében, és a jellemzés hűségében és következetességében.

Akár naiveposznak tekintsük a Nibelungokat, akár műeposznak, annyi tagadhatatlan, hogy alig van mű, mely jobb szerkezet és hatá-

rozottabban rajzolt jellemeket tudna fölmutatni. Azonban az Arany eposza sem marad e tekintetben hátra.

Arany Eteléje méltán állítható Szigfrid, Budája Gunther király mellé. Detre nem pirulhat el Hagen mellett, Arany Ildikója és Gyöngyvére bátran kiállja a versenyt a Nibulungének Krimhildjével és Brunhildjával.

Tekintve, hogy a német és a magyar eposz egymással egynémelyik személyének s a korszaknak azonossága következtén némi rokonságban van, talán nem lesz egészen érdeknélküli e két eposz nőalakjainak összehasonlítása.

Ha azt nézzük, hogy milyen helyet foglalnak el a nők az egyik és milyent a másik műben, azt találjuk, hogy Buda Halálában a nők mellékesebb szerepet visznek; csak elősegítik a két testvér közötti szakadást, csak egy okkal többet szolgáltatnak a két királynak egymással való ellenségeskedésére. A Nibelungokban a nők, különösen Krimhild a főszereplők közé tartoznak.

Itt Krimhild a lelke az egész műnek; ő miatta, ő általa, az ő érdekében, vagy ő ellene történik minden; ő központ, mely körül csoportosul az egész cselekvény, ő főtárgya és egyszersmind előmozdítója a katasztrófának.

Jelleme nagy gonddal és lélektani hűséggel van kidolgozva.

Családjának meghitt körében növekedik a leány s meg van áldva a test és lélek minden bájával. Szende, szerény, kedves, ártatlan hajadon, ki nem igen tapasztalt még se bajt se szenvedést és a szerelmet csak híréből ismerve soha sem akarja érezni annak édességét, mert sejti, titokzatos, benső előérzet mondja neki, hogy «szerelemből mindig csak szenvedés fakad».

De nem kerülheti ki sorsát. Szeretnie kell neki is; az a nagy természeti törvény, mely kivételt nem ismer és az egyesek akaratát és szándékát figyelembe nem veszi, őt is hatalmába ejti és szeret ő is egész odaadással, ébredező ifjú lelkének teljes hevével, szereti azt, ki legméltóbb hozzá, a legelsőt, a legdaliásabbat: a szép, vitéz, hatalmas Szigfridet.

E szerelemben nyilvánulnak jellemének legszebb és legnőiesebb vonásai; és lelkének mély szenvedélyessége, mely később egész valója

fölött uralkodik, már ez ábrándos szerelemből is kitünik. Gyermekies kiváncsisággal lesi meg hősét ablakából, a mint az erejét és ügyességét kimutatja a tornajátékban, és büszke öröm tüze futja át arczát, midőn a szász háborúból jövő hirnöktől ügyes kérdései által megtudja, hogy Szigfrid mily hősiesen viselte magát a harczban, és hogy az egész hadsereg csak őt dicsőíti.

Midőn a hős kezét megkéri, nyiltan és örömmel vallja be neki szerelmét és büszke arra, hogy oly férfiú neje lehet, ki túltesz valamennyi dalián, ki méltó arra, hogy ura legyen az egész világnak. Azt akarja, hogy mindenki ismerje el Szigfrid felsőségét, és hangosan, szerető szívének legbensőbb meggyőződésével és büszkeségével dicséri Szigfridet Brunhild előtt, kiben nem is sejti a vetélytársat. Ez a férje iránti rendkívüli csodálat, továbbá a sértés, melyet férje ellen akkor követ el Brunhild, midőn azt Gunther alattvalójának mondja, viszi őt azon titok elárulására, hogy Brunhildot nem Gunther győzte le, hanem Szigfrid.

E mellett természetesen nem szabad elfelednünk saját hiúságát sem, mely Brunhild által sértve elégtételt követel, s most Krimhild mind külső fényes megjelenésével, mind szavaival meg akarja boszulni ellensége fenhéjázását és kiméletlenségét. De a veszekedésben Krimhild semmivel sem nemesebb Brunhildnál és egyenlő a hiba mind a két részről. Brunhild azonban keserűen lakoltatja Krimhildet azon sebért, melyet az szívén és büszkeségén ejtett; orvul, álnokul megöleti Szigfridet.

Azon pillanattól kezdve, midőn Krimhild ajtaja előtt találja imádott férjének holtestét, e nőnek egész lénye borzasztó átalakuláson megy keresztül. Megfosztották mindenétől a világon, elvették örömét, büszkeségét, szerelmét; gyászba, kínba, kétségbeesésbe taszították.

A fájdalom, mely a szegény nő lelkét marczangolja, démoni erővel bír. A vidám, gyöngéd, szerető, kedves asszony komoly, magába zárkozott özvegygyé lesz; a mosoly eltünik arczáról, a fény szeméből, ajkai beszédre is alig nyílnak és a fekete gyászruhánál is sötétebbek a gondolatok, melyek kínzott lelkében teremnek. Bosszút liheg, véres, örök bosszút esküszik.

Szívében még az anyai szeretet is mintegy kivész a nagy vad fájdalom súlya alatt; a férje iránti szeretet még a gyermekéhez való ragaszkodásnál is nagyobb, mert árván maradt kisdedéhez vissza sem tér, ott marad özvegy öreg anyjánál Burgundiában, hol semmivel és senkivel sem törődve, egyedül csak Szigfrid sírjához vánszorog el minden este és minden reggel. Midőn a Nibelungok kincsét megkapja, abból nagy összegeket osztogat a szegényeknek és ez által kimutatja, hogy még él benne részvét mások szenvedései iránt is.

Arról, hogy másodszor férjhez menjen, hallani sem akar; minden kérőt visszautasít és csak nagy nehezen enged a rábeszélésnek, hogy Attilához menjen nőül. Keserű könyeibe kerül az elhatározás; éjeken át nem száll álom szemére, a kétség elveszi minden nyugalmát; de végre támad egy gondolata, mely egyszerre megszüntet minden habozást, mely minden mást háttérbe szorít, és ez az, hogy Attilával való házassága által majd talán bosszút állhat első férje haláláért.

Már most nem törődik azzal, hogy Attila pogány, hogy örökre el kell hagynia hazáját; kész minden áldozatra, csak hogy célját elérhesse.

Föleszmél a tétlenségből, új élet pezsdül ereiben, örül a fénynek, melytől eddig irtózott, a hatalomnak, a gazdagságnak, melynek birtokába jut.

A nő, mely eddig csak szeretni, búsulni, könnyezni és jajgatni tudott, most egyszerre hidegen számítóvá lesz, és a szív elhallgat az ész parancsszavára. E mellett nem is lesz hűtlenné ura emlékéhez, mert nem szerelemből megy Eteléhez, hanem csak azért, hogy Szigfridért Attila segítségével bosszút állhasson, tehát e lépésére is csak Szigfridhez való szerelme bírja. De Krimhild ügyes, okos; Attila nem is sejti, hogy menyegzőjének ünnepén bájos, ifjú neje nem ő reá, hanem Szigfridjére gondol; hogy elhagyottnak és özvegynek érzi magát minden fény és hódolat közepette; hogy az a jókedv csak színlelt, hogy az a nyájasság csak erőltetett.

Mint a hunok királynője kegyes és méltóságos és minden módon kedvében jár a hunoknak, mert soha sem feledi el, hogy mire használhatja fel majdan a hunok jóindulatát, és nem hagyja el em-

lékét egy perczre sem az a szenvedés, melyet otthon okoztak neki; az a dicsőség és boldogság, melyet a Nibelungok országában élvezett, és melyet Hagen örökre elrabolt tőle Szigfrid meggyilkolása által.

És mégis, nem könnyen határozza el magát a bosszú kivitelére. Sokáig haboz, halasztgat, tétováz, rossz álmok kínozzák. De midőn végre magához hivatja Etele által a burgundokat és megpillantja a halálra szánt áldozatokat, vad öröm hatja át, a harag és fájdalom könnyekre fakasztják és megesketi az őt környező hún hősöket, hogy bosszút fognak állani első férjének meggyilkoltatásáért.

Nem is tartja érdemesnek, hogy vendégei előtt csak egy perczig is színeskedjék; alig méltatja testvéreit egy szóra, csak az ártatlan, fiatal Gizelhert csókolja meg. Bosszúja kivitelét még sietteti Hagen merész, daczos, kihivó viselete, haragját fokozza az a kiméletlen sértő gúny, melylyel Hagen szeme elé teszi Szigfrid szép kardját, a Balmungot.

Mind hevesebben forr ereiben a vér, mind jobban izgatják és mind jobban fölizgatja önmagát. De Krimhild nem vérszomjazó, ő sajnálja azokat, kik ártatlanul vesznek majd el a harczban és tulajdonképen nem is akarja senki halálát, csak Hagenét.

Gizelher ifjúsága és ártatlansága mélyen megindítják, fivéreinek meg akar kegyelmezni, de csak oly föltétel alatt, hogy Hagent kiszolgáltatják neki. De a burgundi királyok nem akarják elárulni leghivebb szolgájukat.

Krimhild pedig minden áron Hagen életére tör, a bosszúvágy tökéletesen elkábítja, elvakítja; nem számít, nem gondolkozik, nem sajnál, nem ismer se mértéket, se határt azon pillanattól fogva, midőn látja, hogy a vérontás kikerülhetetlen. A hős Etele érzése fölháborodik az álnokságon, ő szabad harczban akar megmérközni a burgundokkal, de Krimhild rábeszéli, hogy ne engedje őket kimenni a teremből; ott mészárolják le őket kivétel és szánalom nélkül mind, a hogy megölték az ő Szigfridjét. Három fivérét ölik meg szeme előtt és meg se indul rajta; felgyújtatja a termet, melyben a burgundok vannak, saját fivérének fejét levágatja és visszataszító barbársággal

viszi hajánál fogva Hagen lábai elé, kit utóbb saját kezével öl meg. Szinte nem is sajnáljuk, midőn végre őt is utoléri a halál.

Így alakul át a szende, kedves nő szörnyeteggé, így lesz borzasztóvá a vak szenvedély által. Bele képzelhetjük magunkat, értjük az átalakulását, fölfoghatjuk a szenvedély nagyszerűségét, de rokonszenvezni nem bírunk vele. Körülbelül ilyen a Nibelungok Krimhildje. Szenvedélyes a legnagyobb mértékben, a szerelemben ép úgy, mint a gyűlöletben.

Arany Hildája nem ezt a hatást teszi ránk. Buda Halálában csak mint Etele nejét látjuk Krimhildet, csakis vele szemben, az égető bosszúsággondolattal szívében, de még távol annak kivitelétől; forró szenvedélylyel lelkében, melyet csak néha-néha árulnak el egyes heves szavak, mint a vulkán mélyéből fölszálló füst a belsejében duló emésztő tüzet. És ha a Nibelungokban Krimhild kedves mint leány, Buda Halálában még százszorta igézőbb mint asszony. Sokkal lágyabb, sokkal bájosabb, sokkal nőisebb.

Szépsége annyi igazi művészettel van festve és mégis oly keresetlen nemes egyszerűséggel, hogy a költő szavának teljes szívből hiszünk, ha azt mondja, hogy Ildikó «fénye, vidámsága Etele urának». A Nibelungokban Krimhild anyai érzelmeiről vajmi keveset van szó, bár ott két gyermeke is van. Az egyiket, kinek atyja Szigfrid, ott hagyja a rajnai tartományban és többé nem is törődik vele; a másikkal, Etele fiával pedig vajmi keveset foglalkozik. Arany Hildájának legfőbb varázsa pedig főkép abban rejlik, hogy milyen mint anya.

A kis Aladárt oly gyöngéden szereti, a mint csak jólelkű, kedves nő szeretheti gyermekét. Büszke kis fiára, játszik vele, ölelgeti, csókolgatja és örömkönnyekre fakad, midőn Etele enyeleg vele. — Etelével szemben pedig határozottan nemesebb itt, mint a Nibelungokban, hol semmi vonzalom nem csatolja hozzá, csak hideg számítás elejétől végig. Csak annyiban érdekli, a mennyiben czéljának elérésére használhatja és Attila őszinte szeretetét csak színleléssel viszonozza.

Buda Halálában Hilda nemcsak hogy tiszteli és becsüli férjét, hanem nagy mértékben vonzódik is hozzá.

«De találtam nagynak, Etelét nemesnek
Szigfrid után a kit szeretve szeressek.
Asszonyi szivem már vele boldog volna,
Ne lenne szerelmem régi koporsója.»

És hogy szíve mintegy első szerelmének régi koporsója, azt Arany Hildája sem felejti el egy pillanatig sem, és Attila dicsőségének, erejének, a neki szánt isten kardjának is főkép azért örül, mert közelebb hozza terve kiviteléhez. A bosszú őt sem hagyja nyugodni; ő is azt akarja, hogy «veszszenek árulva, mind a Nibelungok», fiát is arra szülte, arra neveli, hogy bosszulja meg őt, ha talán önmaga nem végezhetné a maga elé tűzött szomorú nagy kötelességet. Arany Hildája se valami angyal, ő is szenvedélyes, ő is tud hizelegni, mérgeskedni, haragudni, átkozódni, ő is vérig tudja sérteni ellenfelét, Gyöngyvért és teljes tudatában van szépségének és vetélytársa fölötti előnyeinek.

De hány megnyerő vonás enyhíti minden hibáját? Milyen rokonszenves tud lenni, ha akar! Erre az Ildára nem lehet haragudni; ez annyira vonzó, anyira érdekes, szenvedélye kiméletlen kitöréseiben is oly nagyon szép, hogy szeretni kell őt, akarva nem akarva Van benne valami lágyság, valami simulékonyság, valami gyöngéd, szinte gyermekies vonás, mely egészen megkülönbözteti a Nibelungok Krimhildjétől. Beszédében, mozdulataiban kellemmel párosult méltóság nyilatkozik, melynek a folyton titkolt, elfátyolozott, de minden pillanatban kitörni kész szenvedély különös érdeket kölcsönöz.

A Nibelungok Krimhildje megkönnyeztet, megrendít, megfélemlit; Arany Ildikója elbájol, elragad, meghódít.

*

Mind a Nibelungokban, mint Buda Halában vetélytársa is van Krimhildnek. Az egyikben Brunhild, a másikban Gyöngyvér.

Brundhild a csodaszép, mesés erejű nő gyűlöli Krimhildet, nemcsak azért, mivel az szépség dolgában versenyezhet vele, hanem azért is, mivel boldogabbnak látszik mint ő és mert irigyli azt a benső szép viszonyt, mely Krimhild és Szigfrid közt fönáll.

Krimhildben minden szenvedélye mellett is van sok gyöngéd vonás, Brunhildban egyetlen egyre se akadunk.

Nincs is szíve; gúnyos, daczos, kegyetlen, és természetfölötti erejében határtalanul elbizakodott. Seregestől jönnek udvarába a hősök és életök koczkáztatásával akarják a büszke, gyönyörű királyi nő kezét megnyerni. Ő egész hidegvérrel szegeti a vakmerők fejét és örül diadalának. Férfias, vakmerő, erősebb és ügyesebb vívásban, ugrásban, dárdavetésben valamennyi vitéznél és Guntherhez is csak a test, nem a lélek és szív erejétől legyőzve megy nőül.

Férjét legkevésbbé sem szereti, sőt haragszik reá, hogy megfosztotta legnagyobb büszkeségétől, csodás, híres, páratlan nagy erejétől. Mert Brunhild minden férfiassága mellett is hiú és tetszvágyó; örül a hódolatnak, melylyel mindenki közelít hozzá és a csodálatnak melylyel erejét és szépségét illetik.

Nagyon jól tudja, hogy szép és bájait úgy mozdulataiban mint ruházatában teljesen érvényre is tudja emelni, és az ének a leggondosabb részletezéssel írja le vívását, járását, kelését, egész modorát, mely büszke, öntudatos, igazán királyi.

De a mily fényes Brunhild külseje, oly sötét és viszataszító a lelkülete. Az ártatlan Krimhildet gyűlöli szíve mélyéből. Már első találkozásuk alkalmával is mennyire kitünik csalfasága Krimhilddel szemben; milyen tettetett, hizelgő, álnok az a csók és ölelés, melylyel Krimhild őszinte, szíves fogadtatását viszonozza! Folyton azon töri az eszét, hogy miképen alázhatná meg Krimhildet, kinek nyugodt méltósága és mély, benső megelégedése szálka Brunhild szemében.

Nem sokára, miután Krimhild Szigfriddel a rajnai tartományba vonult, álnok hizelgéssel rábírja Gunthert, hogy hívja meg rokonait, kik után már annyira vágyódik, és ezzel csak alkalmat akar keresni arra, hogy rég föltett szándékát kivihesse, hogy Szigfrid és Krimhild boldogságát megsemmisítse. Mézes-mázas szavakkal fogadja a gyűlölteket, de nem tudja fékezni haragját, midőn Krimhild dicséri Szigfridet. Erőnek erejével viszályt akar ébreszteni, de mégis alig lehet őt ebben Krimhildnél hibásabbnak mondani, mert a két nő kölcsönösen sértegeti egymás büszkeségét.

Brunhild azonban nem ér czélt; a kit meg akart törni, az őt alázza meg porig, az semmisíti meg egész gőgjét egyetlen szava által.

De minél mélyebben van megalázva, annál magasabban csap föl lelkében a bosszúvágy lángja, csak Szigfrid halála moshatja le a gyalázatot.

Brunhild a Nibelungoknak egyik legjobban és leggondosabban rajzolt alakja, s a maga nemében páratlan egyéniségével egészen leköti a figyelmet. Mint egy sötét, vészthozó szellem áll a hatalmas walkyr előttünk, gyászt és fájdalmat terjesztve mindenütt.

A vad, fékezhetetlen, zord lelkű Brunhilddel ellentétben áll ugyan Arany Gyöngyvére, de nem egy vonás közös is vele. Így Gyöngyvér irigykedik Hildára már akkor is, midőn lopva meglátja sátra mögött.

«Ki hát ez az asszony? miféle királyé?
Mintha nem is volna több nála királyné!
Ő pedig az volna született neméből
S nem tegnapi pille Buda kegyelméből!»

De azért Hildát mégis tárt karokkal fogadja, és bár a két asszony az első találkozásnál egy szempillantással «benyeli egymás testét, lelkét», mégis Gyöngyvér Hildát testvérének nevezi, és ez a legnagyobb nyájassággal viszonozza Gyöngyvér beszédét, ki a kis Aladárt nem tudja eléggé csodálni és dicsérni, hogy milyen szép és milyen nagy.

Gyöngyvér szeretetreméltó és kecses, lágy szívű, gyöngéd-kedélyű; nagyon szereti a gyermeket, de ép oly mértékben irigyli Hildától, mivel maga is szeretne anya lenni. Ez legfőbb vágya, legforróbbb ohajtása; jellemében oly nőies vonás, mely csak emeli természetes kedvességét. Valami kimondhatatlan vonzó van egész lényében és nem lehet kedvesebbet képzelni, mint e gyönyörű fiatal asszonyt, midőn más nőnek, vetélytársának gyermeke után fut «hő gerjedelemben», hogy azt megcsókolhassa.

Az a családi jelenet, melyben az isten kardja miatt összekoczczant, de újra megbékelt két király és Gyöngyvér elébe jő Hilda a gyermekkel, egyáltalában oly természethű, élénk és kedves, hogy a maga nemében ritkítja párját; az egész Nibelung-énekben nem találunk hozzá hasonlót, a mint hogy általában derűlt és idillikus jelenetekben és epizódokban nagyon szegény is.

Egy más alkalommal is kimutatja Gyöngyvér jó szívét és a gyermek iránti szeretetét, midőn a kis Aladár elesik. De azután mindjárt az anyára fakad ki keserűen, haragosan és sértőleg; míg Krimhild ezen felháborodva azzal sérti, a mi lelkének legjobban fáj: szemére hányja, hogy nincsen gyermeke.

Úgy ez mint a sólymon való összezördülés is csak természetes kifolyása ellenszenvöknek. A veszekedésben a két asszony körülbelül egyforma jellemvonásokat mutat, úgy a Nibelungokban Krimhild és Brunhild mint Buda halálában Hilda és Gyöngyvér. Nem szeretik egymást, haragszanak egymásra, egyik igyekszik fölülmúlni a másikat gúnyban, szúrós, mérges beszédben.

Igen erősen nyilvánúl Gyöngyvér jellemében a nagyravágyás ép úgy mint Brunhildéban és mint Brunhild testileg, úgy ő lelkileg erősebb, eszesebb férjénél. Ő ösztönzi Budát tettre, neki fáj Buda tehetetlensége és az a tudat, hogy Etele százszor derekabb, férfiasabbb, királyibb nála. Ő ezt nagyon jól látja; eszes, ügyes nő létére észre vette az első pillanattól fogva, és a két férfit összehasonlítva meg kell vallania önmagának, hogy Etele méltóbb a koronára. Épp ez izgatja, ez bántja, mert azt, kit szeretünk, minél tökéletesebbnek is szeretnők látni és ha a gyengeségek észrevevése tán nem is csökkenti a rokonszenvet, de a szeretett személy iránti tiszteletet mindenesetre lejebb szállítja. Pedig a nőnek tisztelnie is kell ott, hol szeret, s ha nem teszi, vagy nem teheti, nagyon gyakran a tisztelet hiánya mellett eltünik a szeretet is.

De Gyöngyvér szereti férjét. Szánja egész lelkéből azt az embert, ki tétlenül áll a felé közelgő veszélylyel szemben és meg se kisérti, hogy azt elhárítsa magától. Gyöngyvér okos, előrelátó; érzi, hogy rosszul végződik majd a dolog és Budát a gyenge, ingatag, rövidlátó férfit emlékezteti, hogy ő az első, ő a király. Buda igazán csak Gyöngyvér izgatására küld fenyegető követséget Eteléhez. De rögtön meg is bánja e lépését és midőn csüggedten, félve, remegve panaszkodik e miatt hű nejének, az szeretve simúl hozzá, vigasztalja, megnyugtatja:

«Ifju örömidben részem vala hajdan,
Feles feleséged hadd legyek a bajban»

mondja neki részvéttel. És azután okos, édes szavakkal megmagyarázza neki, hogy nem volt tőle bölcs Etelét fenyegetni, mert «Etelét *csak* szóval ingerelni félős». Éles fölfogásával könnyen belát a dolgok mélyébe és meg van győződve, hogy békés úton soha se fog kiengesztelődni a viszály.

Miért kezdje meg azonban Etele a harczot? Gyüjtsön hadat Buda, a míg Etele távol van a hadban és ha az megnyerte a nép szívét egyéniségének varázsával, kisértse meg használni a kincs és arany hatalmát; ha nem nyerhet hű szíveket, szerezzen legalább «hű kutyákat». Nyerje meg pártjára a népet és azután nyiltan álljon Etelével szembe, ha már kikerűlhetetlen a harcz.

És a harcz beáll, előbb titkon, azután nyiltan; fölépül a büszke Budavár, de a kinek parancsára épült, az nem sokáig úr benne. Nemessége, büszkesége, becsületessége, ha valaha volt is benne, kiveszett, lelkének jobb része kihalt s testét elveszíti Etele hős kardja.

A szép özvegy magán kívül rohan férje teteméhez és iszonyú átkot kiált a testvérgyilkosra, Hildára és annak gyermekére.

Gyöngyvér is, Hilda is asszony, igazi asszony; se több, se kevesebb és ez a legnagyobb dicséret, melyet reájok mondani lehet. Nincs bennök semmi csodás, semmi rendkívüli; megnyerő alakok hibákkal és erényekkel; szeretnek és gyűlölnek, beszélnek és cselekszenek, mint a hogy nők — a kik ép oly távol állanak az eszményi tökéletességtől mint a mindennapi silányságtól — szeretnek és gyűlölnek, beszélnek és cselekszenek.

Mindkettőnek valójában túlnyomó a szeretet, a hűség, a ragaszkodás és ez teszi őket oly vonzókká és nőiesekké. A Niebelungok nőalakjaiban tán több a méltóság, megjelenésökben inkább királyiak, de természetesen kisebb mértékben is van meg bennök a kellem.

A nők a Niebelungokban fölkeltik csodálatunkat, de nem lopódznak oly kedvesen szivünkbe és érzéseinkbe mint Hilda és Gyöngyvér Buda Halálában.

Krimhild bár mennyire megnyerő, végül mégis elidegenít iszonyú, vad szenvedélye által, Brunhild a hatalmas, sötét, óriási

erejű walkyr pedig épen nem rokonszenves, bár kitünően rajzolt csodás megjelenés. A Nibelungokban Krimhild aktiv, Brunhild passziv; Buda Halálában Hilda passziv, Gyöngyvér inkább aktiv jellem. A Nibelungokban inkább királynők szerepelnek, Buda Halálában nők.

Krimhild és Brunhild szépsége szigorúbb, vakítóbb, bámulatra ragadó; Ildikó és Gyöngyvéré lágyabb, édesebb, «olyan mint a hajnal» és nem annyira csodáljuk, mint szeretjük őket.

Annyi melegség, annyi élet, annyi gazdag fény sugárzik e gyönyörű alakokból felénk, hogy önkénytelen hódolattal gondolunk a költőre, ki ilyeneket teremtett és egész lelkünkből hiszszük, hogy a nagy költő iránti e hálás hódolatnak «örökkön örökké nem lesz soha vége».

Subert Zsófia.

AZ EÖTVÖS-ALAP ÜNNEPE.

(1885. február 2-án.)

Az Eötvös-alapot gyűjtő központi bizottság a jelen évben is a sugáruti tanítónő-képző intézetben, február 2-án tartotta meg évi gyűlését, melyen beszámolt az évi gyűjtés eredményével s kihirdette az ösztöndíj- és segélypályázatot.

Az ünnepélyes gyűlést a budai tanítónő-képző intézet ifjusága által szép szabatossággal előadott kardal nyitotta meg és zárta be. Emelte az idén az Eötvös-alap ünnepét ama körülmény, hogy vele kapcsolatban tartatott meg a «Tanítók országos árvaházának alapját gyűjtő bizottságnak» beszámoló választmányi gyűlése is. Együtt láttuk ez alkalommal azoknak nagy részét, a kik a fővárosban a magyarországi tanítóság két országos jótékony intézetének megalkotása körül oly lankadhatlan buzgósággal fáradoznak és ismételve meggyőződhettünk arról, hogy a kitartó munkásságot az egyesületi téren is előbb-utóbb siker koronázza.

Szívesen közöljük olvasóinkkal ezúttal az ünnepen tartott elnöki beszéden kivül, az Eötvös-alap titkári jelentését és a kihirdetett pályázatot; legközelebb pedig a «Tanítók Árvaházáról» szóló tudósítással egészítjük ki mostani jelentésünket.

1. Péterfy Sándor elnöki beszéde.

Mélyen tisztelt gyülekezet! Tisztünkhöz híven ismét összegyűjtöttük nagy Eötvösünk halálának évfordulóján azokat, kik az Eötvös-alap iránt érdeklődnek, hogy kegyeletesen megemlékezzünk nemzetünk egyik nagyprófétájáról s a felebaráti szeretetnek az ő nevét viselő oltáránál számot adjunk egy évi működésünk

eredményéről és kihirdessük az intézetünk jótéteményeire vonatkozó pályázatot.

Mielőtt azonban ezen feladatunkhoz fognánk, engedtessék meg nekem, hogy ma visszapillantva az Eötvös-alap tíz éves multjára, annak történetéből vett mozzanatokkal igazolhassam, miszerint a magyar néptanítóság nagy részére tekintve, ma már elmondhatjuk, hogy Eötvöst nem hiában adta a gondviselés nemzetünknek; mert az ő szelleme uralkodik a magyar néptanítók ezreinek szívében és azon magaslatra emeli őket, a melyről nemcsak beláthatják a népnevelésnek népeket boldogító igéret földét, hanem meg is találhatják az oda vezető utakat.

Maga az a tény, hogy van Eötvös-alapunk, mely habár lassan, de mégis folytonosan fejlődik, tanuskodik arról, hogy ma már sok magyar tanító megérti és felfogja Eötvösnek eme szavait:

«*Egy részét azon akadályoknak, melyek népnevelés-ügyünk emelkedésének utjában állanak, csak törvényhozás háríthatja el és bizonyos, hogy ha azt, mit e téren — bár bűnünk nélkül — elmulasztánk, haladásunk gyorsasága által pótolni akarjuk, erre az egész nemzetnek közreműködése kivántatik; de nem kevésbbé kétségtelen az is, hogy az egész nemzet körében épen a néptanítók osztálya az, melytől e nagy nemzeti feladat megoldása leginkább függ!*»

Az Eötvös-alap letétele ugyanis hirdeti azt, hogy ma már a néptanítók jórésze sem a népnevelésügy emelése, sem a néptanítóság jólétének biztositása dolgában nem vár mindent mástól, hanem hozzálát Eötvös tanácsának és intésének megvalósításához. S mivel a nemzet elejtette a népnevelési egyesületek eszméjét, a melyeknek az lett volna a feladatuk, hogy a népnevelésügy eszközeinek tökéletesítéséhez és szaporításához szükséges erőt megteremtsék, azon néptanítók, kik Eötvös szavait és eszméit követni hajlandókká váltak, tanítói egyesületeikből *jótékony nevelési egyesületeket* alkottak, a melyek kicsiben megmutatják, hogy mit hozhatott volna az egész nemzet már is létre, ha Eötvösre hallgat vala. Mit alkottak az óta a németországi népnevelési és iskolai egyesületek!

És a néptanítóság ezen törekvése által legkevésbbé sem vesztett a tanító-egyesületek értéke és tekintélye, sőt növekedett. Az

önművelődés s a népnevelői bölcseség fejlesztése saját magunkban, nem áll ellentétben a kölcsönös szeretet lelkével.

Mily más ma a tanítói egyesületek szelleme, mint volt akkoron, a midőn még a szeretetnek lelke nem hatotta át azokat! Ha visszagondolok az 1870-dik évi egyetemes tanítói gyűlésünkre és megemlékezem azokról a heves vitákról, a melyeket a legfontosabb kérdések tárgyalásánál tapasztalhattunk; ha eszembe veszem, hogy mily mértékben elfogta akkor szíveinket a *pártszellem*: legkevésbbé sem csodálkozom azon, hogy a már akkor általam indítványozott *tanítók országos árvahazának* eszméjét majdnem minden szó nélkül elejtette 2000 néptanító. Az eszmék harczában elhidegültek a szívek, eltünt azokból az emberbaráti szeretet, a melyet a «Falu jegyzőjének» bölcs és lánglelkű szerzője örökké hirdetett és helyet foglalt abban a pártszellem.

Ki kellett magát előbb e pártszellemnek a magyar néptanítóság között tombolnia, hogy helyet engedjen a szeretet alkotó erejének. Az, a ki a magyar tanítói világot első ízben arra intette, hogy egyesületeik czéljai közé az *önsegélyzést* is vegyék fel, Eötvösünk nagylelkű tanítványa *Zichy Antal* volt. Országos tanítói segélyegyesület létesítésén fáradozott; de mivel még nem voltunk megérve arra, hogy megértsük, a mi javunkra szolgál, országos egyesület helyett csak a fővárosi tanítói segély-egylet jöhetett létre; de ezzel megtöretett a visszavonásnak, a folytonos vitatkozásokban való gyönyörködésnek szelleme. A fővárosi tanítói segély-egylet sikerdús munkássága észretérítette a mindent másoktól, a mindent az országtól, a kormánytól váró néptanítók nagyrészét. Megemlékeztünk tehát ujra nagy Eötvsünk intő szózatairól, a melyekben bennünket arra figyelmeztetett, hogy ha azt akarjuk, hogy sikerét lássuk azon igyekezetünknek, a mely a tanítói állásnak javítását czélozza, ne csak szóval, hanem tettel is lássunk a munkához, s ujra hozzá fogtunk egy országos tanítói jótékonyintézet alkotásához.

Nekem jutott az a szerencse, hogy *1875-ben januárhavában* arra hívjam fel a «Népnevelők Lapjában» az ország tanítóit, hogy az Eötvös-alapot teremtsék meg s még ugyanazon évben életbe is

léptethettük a fővárosi és a vidéki néptanítók lelkes közreműködése mellett a most már 10 éve fennálló Eötvös-alap intézményét.

Az *Eötvös*-név varázs hatással érintette a magyar néptanítóságot. Észre vette már akkoron és érezte is a néptanítói kar az az egész nemzettel együtt, hogy mit bírt és mit veszített Eötvösben. A tanítói egyesületek tömegesen tágyalták az Eötvös-alap eszméjét s nem volt csak egy sem, a mely elvben ne csatlakozott volna hozzánk, kik annak megalkotásán fáradoztunk. A szeretet lelke győzött a hálás kegyelet segítségével tanítói egyesületeinkben és azoknak vezér férfiaiban. A nagy leskesedésnek nem felelt ugyan meg az a siker, a melyet az első évben felmutathattunk; de egyes mozzanatok biztattak bennünket, hogy a néptanítók nagyrésze egykoron még is csak egyesülni fog az Eötvös-alapban. Még ma sem dicsekedhetünk ugyan azzal, hogy e tekintetben már czélt értünk volna; de a tíz év alatt nem csak egy-két oly tényt éltünk meg, a melyek föntartották bennünk a buzgóságot, a lelkesedést. Százakra megy azon lelkes ügytársainknak száma, kik egymásban éltetik a reményt és a siker iránt való hitet. Nem sorolhatjuk elő névszerint mindazokat, kik az Eötvös-alapnak hűséges apostolai voltak kezdettől fogva a néptanítói karban. Voltak sokan, a kik maguktól megvonták az élvezeteket, csakhogy gyarapíthassák az Eötvös-alapot; mások mint lelkes gyűjtők tüntek ki; egyesek csupán szerzői jövedelmeikből százakat juttattak az alap pénztárába. Lábra kapott a jubileumok megtartása alkalmával a megtisztelésnek azon neme, mely ezrekkel szaporította egyletünk vagyonát. Elsők voltak Zirzen Janka lelkes tanítványai, kik édes anyai barátnőjüket ugy tisztelték meg, hogy ezer forintos alapítványt csatoltak halhatatlan érdemekkel biró nevelőjük nevére az Eötvös alaphoz. Őket követték Léderernek, Őrleynek és Báránynak derék tanítványai s tisztelői. Könyvet írhatnék arról, hogy mily magasztos tényekben gazdag az Eötvös-alap gyűjtésének története. A testvéri, a kartársi szeretet lelke csodákat művelt köreinkben s fölébresztette a tanítók szegényei és gyermekei iránt való részvétet a polgárokban is.

Eldicsekedhetünk a Weisz Bernát-féle 1000 forintos alapít-

ványon kivül a Röck Szilárd-féle 1000 forinttal s szólhatunk arról, hogy az Eötvös-alap ezereihez nemcsak a néptanítók járultak fillér-reikkel, hanem az ország minden rendű és rangú polgárai is. Soha sem tagadta meg tőlünk a támogatását a hazafias elem, ha egyes tanító-testületek mulatságok vagy egyéb közös összejövetelek alkalmával a mi intézetünk javára akarták a közönséget megadóztatni. Csak egyetlen-egy mulatság, melyet a főváros IV-ik kerületének tanítói köre rendezett, 1300 forintnál többet jövedelmezett alapunknak.

Iskolai hatóságaink közül különösen a kir. tanfelügyelő uraknak köszönhet sokat az Eötvös-alap. Lelkesebb gyűjtő még saját sorainkban sem akadt mint Tóth József, Pestmegye kir. tanfelügyelője, ki évek óta rendesen százakat szolgáltatott a szeretet oltárára. Mellette áll Békey Imre miniszteri osztálytanácsos, a főváros kir. tanfelügyelője, ki maga 500 forintnyi alapítványnyal gyarapította tőkénket. Nem feledkezhetünk meg Groó Vilmos, Libertiny és Bánhegyi kir. tanfelügyelő urakról sem, kik kezdettől fogva hűséges támogatói voltak ügyünknek.

A városi hatóságok közül első volt maga a főváros, a mely kérésünket meghallgatva nemcsak az országos Eötvös-alapot támogatta nagylelkü adományával, hanem a maga tanítói árvái számára is külön-Eötvös-alapot alkotott, a melyből évenként négy árva részesül 100—100 forintnyi ösztöndíjban és e mellett még elrendelte, hogy az iskolákban fölállított perselyek jövedelmének harmadrésze évenként a mi alapunkhoz küldessék be, miből is már évek óta rendes 60—70 forint jövedelmünk volt. Más városok is juttattak az Eötvös-alap számára adományokat. A legtöbb segítséget azonban a testületek részéről mégis a takarékpénztáraknak köszönhettük. Soha sem bocsátottak el bennünket ezen intézetek üres kézzel.

Így hatott az Eötvös-alap eszméje arra, hogy a tanítói körökön kívül is föléleszsze a tanítók országos jótékony intézete, a nevelési és segélyző egyesületek iránt való rokonszenvet és érdeklődést. Igaz ugyan, hogy bizottságunk a nagy Eötvös-eszméjének terjesztése érdekében minden tőle telhetőt megtett, titkárunk ezernyi ezer levelet és fel-

hívást, pénztárnokunk ezernyi ezer nyugtát és kérelmet küldött szét, a sajtó kegyelméből minden szüntelen szem elé állítottuk az Eötvös-alapot, naptárakat és egyéb röpiratokat, sőt évkönyveket is bocsátottunk ki, s minden alkalmat megragadtunk arra nézve, hogy kartársainkat meggyőzzük arról, hogy önzetlenül és lelkiismeretes hűséggel gondozzuk az ő és a mi közös drága kincsünket. Nem tagadhatjuk el azonban azt sem, hogy vérző sebeket is szereztünk magunknak e munka közben; de jutott e sebekre balzsam is mindig. Balzsamul szolgált az a körülmény, hogy felhívásunkra a szeged- és győrvidéki kárvallott kartársainknak egy kis segélyt juttattak a szerencsétlenségtől megmentett testvéreink, hogy évenként mindig tudtunk az osztó bizottságnak az ösztöndíjakra és a segélyösszegekre egy-egy tekintélyesebb összeget átszolgáltatni. És nem fájt a testvérütötte seb, ha mi más testvér sebének fájdalmát enyhíthettük. Büszkén viseljük a sebhelyeket ép úgy, mintha a csatatéren szereztük volna azokat.

Fáradozásaink legfényesebb sikerének mégis azt tartjuk, hogy a nemzeti közérzületnek és a kartársi egyetértésnek fejlesztéséhez tehetségünkhöz képest hozzájárulhattunk és közreműködhettünk abban, hogy a magyar tanítóság nemes törekvéseit az egyesületi élet körében is figyelmére méltatja és támogatja a magyar állam alkotmányos tanügyi kormánya. Hálát adunk, hogy az Eötvös-alapügynek szerény intézetével a tanítóság jótékony egyesületeire irányozhattuk a tanítók legnemesebb barátjának, a magyar közoktatásügyi miniszternek, Trefort Ágoston úr ő nagyméltóságának figyelmét, a ki is miután egy-két évi munkásságunk megvizsgálása után meggyőződött arról, hogy az Eötvös-alap egészséges alapokon nyugszik és tőle telhető módon megfelel nemes czéljának, kiváló pártfogására méltatta azt. Évről-évre nagyobb államsegélyben részeltette ő kegyelmessége alapunkat, s ezáltal meggyőzte azokat, kik benne a tanítóság ellenségét keresték arról, hogy nem lehet a magyar néptanítóságnak, — hogy ha üdvös czélokra törekszik, — a magyar kir. közoktatásügyi miniszternél hathatósabb pártfogója. Még mikor senki sem törődött a hatalmasok közül azzal, hogy van-e, nincs-e a tanítóságnak önsegélyezésen alapuló jótékony intézete, Trefort Ágoston közoktatási

miniszter úr már nemcsak államsegélyt nyújtott az Eötvös-alapnak, hanem fölhívta arra felséges Urunknak és Királyunknak is magas figyelmét, a ki kinyújtotta védő jobbját felénk is. Áldassék ezért a kegyelem Istene! Ugyanazért a midőn ma azok nevében is, a kik intézetünk fönállása óta az Eötvös-alap jótéteményeiben részesültek, hálát mondanék mindazoknak, kik az Eötvös-alap gyűjtőbizottságot támogatták, legelőbb is a mi hatalmas pártfogónkról, Trefort Ágoston vall. és közokt. miniszter úr ő nagyméltóságáról emlékezem meg, a ki a lefolyt esztendőben 1500 forint államsegélyen kívül 2000 forintnyi alapítványt szerzett az Eötvös-alapnak. Legyen nemes lelkének jutalma az, hogy lássa egykoron ezen általa oly melegen fölkarolt zsenge intézetünket teljes fényben és nagyságban. A mi szegényeinknek és gyermekeinknek többi jóltevői is fogadják a mai napon is forró háláját bizottságunknak, a mely érzi, tudja, hogy a siker, az elismerés, a kegy, a melyre büszkén hivatkozhatik, csak újabb kötelességeket ró reája, ha azt akarja, hogy alapunk szerény bár, de méltó emlékjele legyen amaz eszmék diadalának, a melyeket halhatatlan Eötvösünk hagyott örökbe a nemzetre.

*

2. A titkári jelentésből.

Mélyen tisztelt gyülekezet! Azon előterjesztés után, melyet az Eötvös-alapra vonatkozólag a t. elnök úr részéről az imént hallani alkalmunk volt, nem maradt fen egyéb teendő számomra, mint a központi gyüjtőbizottság nevében s a t. gyülekezet becses engedelmével bizonyító adatokat sorolni fel arra, hogy az Eötvös-alap valóban él, gyarapszik, s a hazai jótékony intézetek sorában általa elfoglalt máris jelentékeny állást, nemes hivatásához méltólag, híven betölteni igyekszik.

De mielőtt ezt megtenném, legyen szabad röviden említenem, hogy a lefolyt év az Eötvös-alap történetében — az eddigiektől eltérőleg — a békés nyugalom időszakát jelzi. Nem azon nyugalom ez, mely a hanyatlás és elmaradás előjele, hanem az, a mely a konszolidálódás és kristályosodás szükséges alapfeltétele. Az Eötvös-alap többé nem azon hegyi patak, mely sziklárol-sziklára szökdelve

rohan, s melynek zúgó habjai ezer akadálylyal küzdeni kénytelenek: hanem széles és mély folyam, mely csendes méltósággal hullámzik medrében, s a melynek partjain áldás és jólét virul!

A gyűjtések és más adományok részletes elősorolása után hadd említsem meg azt, hogy alapítványaink száma a múlt évben ismét örvendetesen gyarapodott. Nevezetesen *Röck Szilárd*, volt fővárosi ügyész s bizottsági tag 1000 frtot áldozott e czélra, mely nagylelkűségért a bizottság hálás köszönetét ez alkalommal is kifejezni kedves kötelességének tartja. Egy második, tekintélyes alapítvány, melyet az Eötvös-alap a múlt évben nyert, újabb bizonyítékául szolgál annak, hogy a tanítók e jótékony intézménye a magas kormány atyai gondoskodásának állandóan tárgyát képezi. Ugyanis: özv. Bujanovichné, szül. Koppi Mária asszony, tekintélyes vagyonát hazai jótékony intézeteknek hagyván, s annak felosztását a nagyméltóságú miniszterelnök és pénzügyminiszter urak tetszésére bízván: Ő kegyelmességeik Trefort Ágost, vallás- és közoktatásügyi miniszter úr közbenjárása folytán, az Eötvös-alapnak is 2000 frtot juttattak. Addig is, míg Magyarország tanítósága módot fog találni, hogy ezért méltó háláját kifejezhesse, fogadja a magas kormány, a hazai tanítóság iránt tanusított eme jóindulatáért, e bizottság legforróbb köszönetét!

Legyen szabad — összefoglalásul — a jelen évről szóló pénztári kimutatást a következőkben bemutatnunk.

Az Eötvös-alap pénztárát vizsgáló bizottság a f. évi január 25-én megejtett zárlat alkalmával az intézet vagyoni állapotáról a következő tételeket vehette tudomásul:

I. Bevett az Eötvös-alap pénztára az 1884-ik év január hó végéig:

1. Az 1883. évről áthozott tiszta jövedelem alakjában	1790 frt	90 kr.
2. Az 1884. évben összegyűlt évi tagsági díjakban	1690 «	17 «
3. Az 1884. évben befolyt államsegélyben	1500 «	— «
4. Az 1884. évben tett alapítványokból	6170 «	— «
5. Az 1884. évben bevett kisebb adományokból	741 «	84 «
6. A tőkék kamataiból	864 «	24 «
7. Költségekre begyűlt	3 «	62 «
A bevétel összesen tett	12,760 frt	77 kr.

II. Kiadott az Eötvös-alap a lefolyt 1884. évben.

1. Ösztöndíjakra	2400 frt	— kr.
2. Segélyekre	1000 «	— «
3. Tőkésítésre	6170 «	— «
4. Nyomtatványokra	44 «	66 «
5. Két vidéki tanító fiának irnoki díjakban	230 «	— «
6. Pénztárnok kiadása volt	4 «	59 «
7. Elnöki kiadás volt	25 «	— «
8. Szolgáknak	32 «	— «
9. Aprólékos kiadás volt	11 «	96 «
	9918 frt	21 kr.

Maradt tehát e 9918 frt 21 kr. kiadást a 12,760 frt és 77 kr. bevételből levonva *2842 frt 56 kr. rendes évi tiszta jövedelem, a mely összegből az alapszabályok értelmében 1525 frt és az 1500 frt államsegély, tehát 3025 frt jótéteményekre fordítandó.*

III. Az 1884. évben tőkésíttetett:

1. A győrvidéki tanító-egylet alapítványa	50 frt	— kr.
2. Ő felségének urunknak és királyunknak alapítványa	1500 «	— «
3. Ngs Tóth József 100 frtos alapítv. III. részlete	10 «	— «
4. Rafay Károly 100 frtos alapítv. VIII. részlete	10 «	— «
5. Az 1883. évi tiszta jövedelem fele	1600 «	— «
6. Ngs Röck Szilárd budapesti biz. tag alapítványa	1000 «	— «
7. Néhai Bujanovits Jánosné szül. Koppi Mária alapítványa	2000 «	— «

IV. Az Eötvös-alap alapítványi levelekben bír:

1. Ngs Békey Imre kir. tanfelügyelő alapítványa	500 frt	— kr.
2. A somogyi tanító-egylet alapítványa	200 «	— «
Az Eötvös-alap tőkésített vagyona	20,913 «	63 «
Ezen összeghez adatván az 1884. évi tiszta bevétel	2842 «	56 «

kitünik, hogy az Eötvös-alap vagyona ma **23,756** frt **19** kr.

Van az alapnak ezen pénzértékein kívül mintegy 3000 frt értékű könyve is.

Mélyen tisztelt gyülekezet! Az eredmény, melyet az Eötvös-alap — az előadottakból kitetszőleg — fölmutathat, mindnyájunkat meggyőzhet arról, hogy — a mint ezt bevezetőleg említeni szerencsénk volt — az intézmény nem hanyatlott, ellenkezőleg évről-évre

mindinkább mélyebb gyökeret ver, virágzik s gyümölcsözik. E jelenség reánk nézve annál örvendetesebb, annál megnyugtatóbb, mivel — köztudomás szerint, csak a legújabb időben — két hatalmas versenytársa támadt az országos tanítói árvaház- s a katholikus tanítók segélyalapjában.

Ámde távol legyen az Eötvös-alaptól, hogy a két — bár ifjabb, mégis sokkal hatalmasabb — társára féltékeny szemekkel tekintsen. Ellenkezőleg: új testvéreket, új küzdőtársakat üdvözöl bennük azon nemes eszmék szolgálatában, melyekért ő eddig, gyenge erővel, egymagában volt kénytelen megküzdeni.

Kívánjuk őszinte szívvel, hogy a magyar tanítóság e három intézménye, a jótékonyság és áldozatkészség által élesztve, minél teljesebb díszben viruljon s gyümölcsözzék!

3. Pályázati hirdetés.

Az Eötvös-alapot gyüjtő központi bizottság alapszabályainak értelmében az 1884-ik évben befolyt adományok s a rendes tagok évdíjainak feléből, valamint a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur ő nagyméltósága által utalványozott 1500 frt államsegélyből 1 kétszáz forintos és 20 egyszáz forintos ösztöndíjt, továbbá 4 egyszáz forintos és 8 ötven forintos segélyösszeget alkotott s ezennel felhívja az ösztöndíjakra és segélyösszegekre jogosan igényt tartható egyéneket, hogy a jótéteményekelnyerése czéljából az «Eötvös-alap» központi gyüjtő-bizottságához intézendő folyamodványaikat Luttenberger Ágost bizottsági titkárhoz (Budapest, Deáktér 3.) legkésőbb f. évi május 1-ig küldjék be. Ugyancsak az «Eötvös-alap» gyüjtő bizottságához intézendők az «Eötvös-alap» intézménynyel szoros kapcsolatban álló Zirzen Janka, Lederer Abrahám, Őrley János, Rökk Szilárd és Békey Imre-féle alapítványok jótéteményeinek elnyerése czéljából benyujtandó folyamodványok is.

Ezen jótéteményekért pályázni szándékozók a következőket vegyék figyelembe:

1. A magyarországi néptanitók országos «Eötvös-alap» intézménye, valamint az ezzel szoros kapcsolatban álló alapítványok ösztöndíjaiban és segélyösszegeiben egyedül csak azon magyarországi népoktatási intézetekben működő nevelők, kisdedóvók, tanitónők, tanitók és tanárok gyermekei, illetőleg özvegyei, árvái, avagy keresetre képtelen nyomorék utódai részesülhetnek, a kik az «Eötvös-alap» intézmény rendes tagjainul beiratkoztak s az intézmény központi pénztárába az egy forintos évdíjat rendesen beszolgáltatták. Állomás nélkül levő, elnyomorodott tanitók is csak azon esetben tarthatnak igényt az «Eötvös-alap» segélyösszegeire, ha annak rendes évdíjakkal való támogatását el nem mulasztották.

2. Az 1 kétszáz forintos és az első 5 egyszáz forintos ösztöndíjra a

hazai egyetemeken tanuló azon ifjak pályázhatnak, a kik az «Eötvös-alap» jótéteményeire az első pont értelmében jogosan igényt tarthatnak.

3. Tizenöt egyszáz forintos ösztöndíjra pályázhatnak akadémiákon, tanító- és tanitónőképző intézetekben, a középtanodák 4 felső-, a polgári iskola 5-ödik és 6-odik osztályaiban tanuló azon növendékek, kiknek szüléik vagy övéik az «Eötvös-alap» intézménynek rendes tagjaiként az évi járulékokat pontosan beszolgáltatták. E pályázatból az ezen pontban fel nem sorolt azon tanintézetek növendékei sincsenek kizárva, a melyek tanulóiktól a fölvételnél megkövetelik, hogy a középtanodák vagy polgári iskolák négy első osztályából bizonyitványokat mutassanak fel.

4. A 4 egyszáz forintos és 8 ötven forintos segélyösszegért folyamodhatnak azon keresetre képtelen szegény sorsú tanitók, tanitók özvegyei, árvái vagy keresetre nem képes nyomorék utódaik, a kik az első pontban foglaltak értelmében az «Eötvös-alap» jótéteményeit igénybe vehetik.

5. Az ösztöndíjakért folyamodók mellékelni tartoznak *a)* az 1883/4. tanévről szóló iskolai bizonyitványokat; *b)* a jelen tanévről szóló iskolai bizonyitványt s az illető tanintézet tanári karának ajánló levelét; *c)* származásukat igazoló anyakönyvi kivonatot; *d)* azon iskolai hatóságnak és tantestületnek avagy tan. egyletnek ajánló levelét, a melyhez szüleik tartoznak, illetőleg tartoztak; *e)* azon okmányt, mely igazolja, hogy övéik az «Eötvös-alap» intézményt rendesen fizetik. Ezen okmányért az illetők egyenesen az «Eötvös-alap» pénztárnokához, Őrley János igazgató urhoz fordulhatnak. Az ösztöndíjakért folyamodók folyamodványaik beküldésére az illető tanintézet igazgatóságát kérjék fel.

6. A segélyösszegért folyamodóknak a következő okmányokat kell mellékelniök: *a)* Szegénységi bizonyítványt, az illetékes iskolai hatóságnak és valamely tanitói egyesületnek vagy testületnek ajánló levelét, az «Eötvös-alap»-ra történt fizetéseikről szóló okmányt, melyért az alap pénztárnokához fordulhatnak. A segélyösszegért folyamodók folyamodványainak beküldésére kérjék fel az illetékes egyházi vagy királyi tanfelügyelőségeket.

7. Alapszabályaink értelmében az «Eötvös-alap» ösztöndíjai és segélyösszegei a különben jogosultaknak nemzetiségi és felekezeti különbség nélkül fognak odaitéltetni f. évi május 24-én a III. egyetemes tanitói gyűlés végrehajtó bizottsága által. A folyamodók az eredményről haladéktalanul értesíttetni fognak az «Eötvös-alap» gyüjtő-bizottság elnöksége által.

8. Az «Eötvös-alap» jótéteményeiért folyamodók közük azok, a kik 1876-tól fogva rendesen befizették évdíjaikat, hasonló minősítvény mellett előnyben részesülnek azok felett, kik az elmulasztott fizetéseket utólagosan legkésőbb f. évi április 1-ig pótolják.

9. Oly egyének, kik e pályázat kihirdetése után lépnek az «Eötvös-alap» intézményt fentartó rendes tagok közé, a jelen 1885-ik évben még nem számíthatnak az intézmény jótéteményeire.

10. Az «Eötvös-alap» intézménynyel szoros kapcsolatban álló egy ezer forintos Zirzen Janka, Lederer Ábrahám, Rökk Szilárd és Őrley János-féle alapítványok egy évi kamatjait 50—50 forintot, a föntebbi ösztöndíjakért folyamodók közül azok fogják a jelen évben megnyerni, a

kiknek azokat az alapítók, az osztóbizottság javaslatának figyelembe vételével oda fogják ítélni.

11. A Békey Imre-féle 500 forintos alapítvány 30 forintnyi évi jövedelme fölött pedig az alapító-levél értelme szerint ugy intézkedik az «Eötvös-alap» jótéteményeit osztó bizottság, hogy a segélyösszegekért folyamodók ügyiratait bemutatja Ngs Békey Imre kir. tanfelügyelő urnak, a ki a folyamodók közül kijelöli azon egyéneket, kik helyett az «Eötvös-alap» évdíjait a Békey Imre-féle alapítvány jövedelméből fogja ezentul fizetni.

12. Azon esetben, ha az «Eötvös»-alap» uj alapszabályai f. évi május 10-ig a magas kormány által megerősíttetnek, az ösztöndíjak és segélyösszegek kiosztását f. évi aug. hónap 20-ik napján fogja a II. orsz. tanitói gyűlés által kiküldött Eötvös-alapügyi országos bizottság eszközölni.

A LEÁNYNEVELÉS KÉRDÉSÉHEZ

A TÖRTÉNETTANÍTÁS SZEMPONTJÁBÓL.

Irta: Legouvé Ernő.

(Befejező közlemény.)*

IV.

Az ismertetett földnek (a gyarmat-birtokok kivételével) harminczhat millió lakója van. Ki kormányozza őket? Van-e uralkodójuk? Van, itt látja maga előtt. A franczia nép uralkodója ez a csinos kis könyv asztalomon, melynek czíme: *Törvénykönyv*. Rómában és a zsidóknál titokteljes, szent eredete volt a törvénynek; Mózes a Sinai hegyről hozta le a törvény tábláit, Róma a törvény tizenkét táblájáért Görögországba küldött és Sibylla-könyveknek nevezte el, a mi eléggé mutatja orakulum jellemüket. A mi törvénykönyvünk eredete nem olyan régi és sokkal szerényebb. 1804-ben hirdetetett ki, I. Napoleon nevéhez van kötve és ismeretes az államtanácsosok neve is, a kik szerkesztették. Jellemző vonása abban áll, hogy egyformán kötelező egész Francziaországra és minden francziára. Elve: «Minden franczia egyenlő a törvény előtt».

Majd később, történeti tanulmányai meggyőzik önt arról, hogy ez a látszólag egyszerű kifejezés mennyi sok század lefolyása után és mennyi sok küzdelem árán vált tetté. Oly sok nagyság van benne, hogy valósítása, proklamálása a 18-ik század egyik legnagyobb dicsősége. De meg kell jegyeznem, hogy a törvény nem valami holt betű; hogy czéljának megfeleljen, nem elég, ha igaz-

* Az első közleményt lásd folyóiratunk ez évi első füzetében a 33—44. lapokon. Szerk.

ságos és önmagában véve jó: kell, hogy az életre is hasson, hogy parancsoljon és engedelmességre indítson; hogy szabályozza az emberek tetteit és uralkodjék rajtok. Lássuk tehát, hogy miképen van gyakorlatban nálunk a törvény ezen uralkodása, azaz miképen alkalmazza azt a mi köztársaságunk, miután a mi hazánkban a törvény uralma mai napság a köztársaság fogalmával egyenlő.

Két testületünk van: egyik a képviselők háza, másik a szenátus; mindkettőnek kötelessége — a megállapított különböző mértékekben — fentartani vagy módosítani a fenálló törvényeket; egy elnök működik mellettök, a kit azok együttesen választanak. Ez az alapja mai kormányzatunknak.

És itt egy főkérdés nyomúl előtérbe. Minő jogon, minő czímen bírja e két testület azt a hatalmat, a mely forrása minden egyéb hatalomnak?

Azon jogból, mely a törvénykönyvünk élére írt egyenlőségi elvből önként következik: a szabad választás jogából.

Szabad választás és egyenlőség egy ugyanazon eszme különböző kifejezései.

Épen azért, mert minden franczia egyenlő a törvény előtt, minden franczián joga van, közvetve vagy közvetlenül a törvények meghozásában részt venni. A különbség csak az: egy néhányan törvényhozók, mindnyájan törvényhozó választók az általános szavazati jog alapján.

Az elnök és a két kamara alatt, az elnök által választott és kinevezett miniszterek vannak, a kik az országot kormányozzák. Különböző a nevük, épen úgy mint különböző a teendőjük, de nevük világosan megjelöli foglalkozásukat. Van hadügyminiszter, közmunka-, belügy-, pénzügy-, oktatásügy-, vallásügyminiszter stb. Vizsgáljuk meg ezeket a különböző kormányzati ágakat és kezdjük azon, melytől a többi függ: a pénzügyminiszteren.

A pénzügy alapja, kezdete és befejezője mindennek az államban. Pénz nélkül nincs ipar, kereskedelem, közoktatás, nincs anyagi haszon, dicsőség. De hát hogy gondoskodik az állam a kellő pénzről? Hogy foly be az a pénz a kezeibe? Ez egy kissé száraz dolog egy ilyen fiatal leányra nézve, de mégis csak át kell esnünk rajta:

adószedés által. De egy cseppet se félek, hogy ez untatná önt, mert ennek a végrehajtási módjában sok leleményesség nyilvánúl és megismerése bizonynyal hatni fog önre.

Vegye kezébe asztalomról ezt a kis füzetet. Mi ennek a címe? «Adókivetési könyv». És mi van fölébe írva tintával? Az ön atyja neve sajátkezű aláírásával. Ezen könyv megküldése által figyelmeztették atyját, hogy a ház, melyben lakik és a mely sajátja, tizezer frank évi jövedelemre van becsülve, és ez után az összeg után az állam részére tartozik bizonyos részt lefizetni a szomszédban lakó adószedő kezei közé. Ez a figyelmeztetés szükségképen két dolgot feltételez: 1. hogy az ön atyja házát egy arra kiküldött hivatalnok megvizsgálta és felbecsülte, 2. hogy minden franczia birtokos és franczia birtok hasonló vizsgálatnak és aránylagos felbecsülésnek van alávetve. És valóban, nincsen a mi hazánkban olyan kastély, kunyhó, mező vagy erdő, nincsen olyan talpalatnyi föld, mely felbecsülés után aránylagos jövedelméből ne fizetne valamit az államnak: ez az úgynevezett egyenes adó.

Vegye most már kezébe ezt a másik kis füzetet; szintén atyja neve van ráírva, de eredete egészen más. Egy kis értesítés ez, mely a vasút igazgatóságától atyja címe alatt érkezett, és arról értesíti, hogy egy hordó bor érkezett a számára, de csakis ..... frt. .. kr. «vámdij» lefizetése után vehető át. Nos, láthatja ebből, hogy a mit megiszunk, megeszünk, a mit magunkon viselünk, a mit veszünk és eladunk, kisebb vagy nagyobb mértékben megadóztatásnak van alávetve és az adónak ezt a nemét: fogyasztási vagy közvetett adónak nevezzük.

De akár egyenes adóról, akár közvetett adóról van szó, a vagyon és a fogyasztás arányában egyenlően nehezedik mindenkire; minden franczia, a mint egyenlő a törvény előtt, épen úgy egyenlő az adófizetés tekintetében is.

Meg kell még az úttal ismertetnem, melyen a pénz az állam pénztárába befolyik. Ez a lehető legegyszerűbb. A városnegyed adószedője egy kerületi adófelügyelőnek szolgáltatja át, azután magasabb és magasabb hivatalnokok útján a pénzügyminiszter

pénztárába kerül, a ki azt viszont az állami szolgálatok szükségleteire fordítja.

Tudja-e, hogy minő szerepe van a pénzügyminiszternek, — kinek nevét gyakran olvassa a lapokban — az állami test nagy szervezetében? Ugyanaz, a mit a szív végez az emberi testben. A szív az üterek és erek minden vérét magához szívja, azután felfrissítve szétosztja az egyes tagoknak és organumoknak: valóságos szívó és szélyellövő szivattyú. Épen ez a pénzügyminiszter teendője is. Nála az a pénz a társadalomban, a mi a vér az emberi testben; mindenüvé elhat és alapfeltétele az életnek; egészséges keringésben önkényt adja azoknak, a kik igényt tarthatnak rá. És ez nemcsak szellemdús és okos dolog, de méltányos is; a közigazgatás szempontjából kell egy központnak lenni, melyhez az egyes tagok alkalmazkodjanak, mint forrásukhoz.

Nos nem volt-e igazam? Nem érdekes-e ez a kis pénzügyi tanulmány? Nem hasonlít-e ez a rendszer és beosztás ahoz a géphez, melyet a kiállításon annyira megbámúlt? Pedig még nincsen minden megmondva róla. Története több százados fejlődés és sok fájdalomnak, erőszaknak, ellenszegülésnek leküzdése után jutottunk el ehhez az egyszerű, de igazságos tételhez: «Az államnak joga van adót szedni és mindenkinek kötelessége vagyonossága arányában adózni!» Épen azért, ha majd megéri ön az adóköteles életkort, ne csak panasz nélkül, de hálával teljesítse ezen kötelességét. Bármilyen természetű legyen is az adó, többet biztosít nekünk, mint a mennyit tőlünk elvesz. Pénzünk egy részének átadása a megmaradt többi rész nyugodt élvezését biztosítja, mert az egyéni adó azt a közgazdaságot és közerőt képviseli, a mely véd és oltalmaz bennünket. Tekintse az adót mindig annak, a mi valóban: nem elnyomója és kizsákmányolója, hanem igazi védője gyanánt a vagyonnak és a szabadságnak!

A pénzügy után térjünk át a közoktatásügyre, melyet részemről szívesen egyesítenék a hadügygyel. Nyilatkozatom meglepi önt, bámúl rajta. Pedig nézze, mindakettő egyugyanazon elvet, egészen új elvet fejez ki, mely alapja mai társadalmunknak.

Falun tartózkodásakor, reggeli sétái alatt egy-egy csapat fiú-

és leánygyermekkel találkozhatik. Iskolába menő gyermekek ezek, könyvvel és íróeszközökkel hónuk alatt. Ne higyje, hogy szülőik kívánságára mennek iskolába, nem, a törvény parancsszava kényszeríti őket erre. Minden franciának kötelessége, hogy elemi iskolába járjon és ez nagyon igazságos. Az általános szavazati jog általános képzettséget kíván és az állam ezt a kényszert jótéteménynyé varázsolja, — mert ajándékúl adja: az elemi oktatás nálunk ingyenes.

Hasonló kötelezettség van a katonai szolgálatban is. Minden franczia katonaköteles. A legtörvényesebb elven alapszik ez, mert a választási, oktatási, adózási egyenlőség megköveteli, hogy a vér és az élet feláldozásában is egyenlők legyünk, annyival is inkább, mert az utóbbinak haszna nem annyira a nemzetre háramlik, mint inkább az ifjakra. Személyesen is meggyőződhetett erről. Láthatta, hogy önkéntes fivére testben lélekben megedzve, erőteljesebb alakban, vídámabb kedélyhangulatban, egy szóval: jobban megérve érkezett haza. A kaszárnya-élet megtanította őt a családi élet megbecsülésére s zászlója alatt mélyen szivébe vésődött a haza szent neve!

Még egy más ok is késztet arra, hogy ez a két tárcza egyesíttessék. Azt szokták mondani, hogy minden katona tölténytáskájában benne van a tábornagyi bot. Hála annak a lendületnek, melyet az elemi oktatás, utána a közép és felsőbb oktatás vett, elmondhatjuk mai napság, hogy minden gyermek egy-egy miniszteri tárczát hord könyvtartójában. Úgy vagyunk a mai társadalom hivatalaival is, mint a becsületrend keresztjeivel: minden ember igényt tarthat reájuk. Hajdanta csak egy-két ember előtt voltak nyitva az ajtók: ma senki előtt sincsenek többé bezárva!

V.

A közigazgatás kérdéséhez jutottunk, melyet nehéz volna önnek megmagyaráznom, ha ki nem segítene egy kis előleges, tanáraitól nyert ismeret, mely erre a kérdésre alkalmazva, megvilágosítja azt.

Az ön atyja tagja falujok községtanácsának. Miképen érte

ez a tisztesség? Választás útján. A tizenkét tagból álló tanácsnak a bíró az elnöke, szintén választás útján. E tanács kötelessége az, hogy őrködjék a falú minden érdeke felett: gondozza az utakat, gondoskodjék a mészárszékekről, piaczok tartásáról, a községi adó behajtásáról stb. Van tanácskozási hatalma és a bíró a végrehajtó hatalom eszköze. De ne gondolja, hogy ez a tanács és ez a bíró feltétlen szabad urai önmaguknak. A falúnak saját érdekein kívül közös érdekei is vannak a többi szomszéd falúkkal és a megyével, melybe kebelezve van; épen azért a községtanács határozatai csak akkor végérvényesek, ha a megyefőnök helybenhagyja azokat. A megyefőnök ugyanaz a megyében, a mi a bíró a falúban. Jegyezzük meg azonban azt a különbséget, hogy a megyefőnök nem választott, hanem a belügyminiszter által kinevezett tisztviselő, a ki ennek fenhatósága alatt áll, tőle függ. Imé ez a rövid foglalatja a benső közigazgatás gépezetének; alapja abban a szövetségben áll, a melyre a választási vagyis községi hatalom a kormányzati hatalommal lépett, más szavakkal, a melyet az egyének és az állam kötöttek egymással. Minden község egészet képez önmagában, de egyszersmind része egy nagyobb egésznek, van saját és van viszonylagos élete. A pénzügyminisztert az emberi test egyik szervéhez: a szívhez hasonlítottam. A belügyminiszter hasonlatát az égi testek közül fogom elővenni. Az ön földrajz-tanára, az égi testek tanításakor megismertette önnel, hogy a föld két erőtől keletkező kettős mozgást végez. Egyik a vonzóerő (czentripetális erő), mely a nap körüli forgásra kényszeríti; másik a taszitóerő (czentrifugális erő), mely pályájáról eltérni készti. Földünk forgásának bámulatos egyensúlya a világürben, ezen két mozgás öszhangzatos összeegyeztetéséből keletkezik. Nos, az említett kormányzati hatalom közigazgatásunk szervezetében a vonzóerő szerepét játsza, míg a községi önkormányzat a taszitó erőét. Ha egyedül az első uralkodnék, a választási és egyéni hatalom egészen elmerülne a központi hatalomban és ez despotizmus volna. Egyedül a második uralkodás anarchiára vezetne. Egy nem régi rettenetes példa többet mond önnek minden szónál. Bármilyen fiatal is ön, látta, ismeri, ha másképen nem, elbeszélésből, az 1871-iki utálatos Commune tör-

ténetét. Ennek az volt a főbűne, a melyből minden egyéb bűne származott, hogy Páris városának municzipális hatalmát fellázitotta a központi hatalom ellen és ezzel előidézte azt a borzasztó polgárháborút, mely hazánknak majdnem vesztét okozta. Azért hivatkoztam e példára, mert ez történetünknek alapját támadta meg. Tizennégy százados történetünkben minden törekvés oda irányúlt, hogy a központi hatalom, mely az egységet képviseli, áldásos szövetségre lépjen a községi hatalommal, az egyéniség képviselőjével és századunké a dicsőség, hogy ezt az egységet létesítette!

VI.

Ismerkedjünk meg az igazságügyi miniszter munkakörével. Párisban, rendes sétái alatt, atyja bizonnyal megmutatta önnek az új igazságügyi palotát és ön megbámúlta ennek az épületnek komoly nagyszerűségét. Nos, hazánk igazságügyi szervezetében sok van palotájának architekturájából. Nagyszerű és méltóságos ez is, mint amaz, egyaránt ékeskedve mindakettő a kor nagy vívmányaival.

Legalsó fokon egy törvényszék van, az úgynevezett: békebíróság, melynek jellegét neve is jelzi. Nem az a rendeltetése, hogy ítéljen a perekben, hanem hogy megakadályozza azokat. Az apróbb ügyek (bagatelle) tartoznak hatósága alá, de gyakran az ilyen apró ügyekből lesznek a nagy pörök és épen ezért bölcsen cselekedett a törvényhozó, a midőn az igazságügyi palota küszöbére oda helyezte a békebíróság intézményét.

Azután az első fokú törvényszék tünik szemünkbe, a mely elé mindenféle peres ügy tartozik, de úgy, hogy ítéletei mindig felebbezhetők. Ha egy peres fél az első fokú törvényszéken elvesztette perét, felebbezhet a másodfokú vagy feltörvényszékhez, melynek nem tetsző ítélete ellen folyamodni lehet a fegfelsőbb törvényszékhez, az úgynevezett semmitőszékhez. Ennek az a legsajátabb rendeltetése, hogy a törvény szigorú megtartásának őre legyen. Igazságügyi szervezetünk épületenek a beosztása: a földszint és a három emelet eléggé bizonyítja a törvényhozó gondoskodását a felek érdekeinek megvédésére. Ámde az embereknek még becse-

sebb valamijük is van érdekeiknél; ilyenek: szabadságuk, becsületük, életük. Midőn tehát valamely bűntényről van szó, vagyis a vádlottnak vagy fogságáról, vagy megbecstelenítéséről, vagy kivégzéséről: a törvényhozó a vádlott védelmére egy szabályt alkotott, és egy intézményt létesített.

A szabály ez: minden bűnügyi tárgyalás *nyilvános*.

Az intézmény pedig: minden altörvényszék vagy első fokú törvényszék esküdtszékkel egészítendő ki.

A nyilvánosság biztosíték a bíró ellen.

Az esküdtszék biztosíték a törvény ellen.

A történelem tanulása, majd később, meg fogja önt győzni arról, hogy a régi korban a titkos törvényszékek ítéletei valóságos törvényes gyilkosságok voltak. Ítélt a bíró, zárt ajtók mögött, vagy a felsőbb hatóság kívánsága, vagy saját boszúérzése sugallata szerint. De ma, a nyitott ajtók és a nyilvánosság előtt arra van utalva, hogy lelkiismeretére hallgasson, mert ha nem azt teszi: a közvélemény és a jelenlevők tekintete támad ellene.

Az esküdtszék intézménye még alig száz éves: 1791. junius hónapban keletkezett. Alapja ez a régi igazságos elv: Summum jus, summa injuria. Működése létjoga mellett tesz bizonyságot.

Egy ember, bűnnel vádolva, az altörvényszék előtt áll; két törvényszék van szemben vele: a három tagból álló törvényszék és a tizenkét tagból álló esküdtszék.

A törvényszék tagjai: a bírák a törvény ismeretében jártas emberek, kiknek a törvény alkalmazása a hivatásuk. Az esküdtszék tagjai a társadalom különböző rétegeiből vannak meghíva, és jó részüknek fogalma sincs a törvényről. A tárgyalás kezdetét veszi. Vádlotthoz az elnöklő bíró intéz kérdéseket: az esküdtszék hallgat. Kihallgattatnak a felmentő vagy súlyosbító tanuvallomások: az esküdtszék hallgat. Egy ügyvéd védi a vádlottat: az esküdtszék hallgat. A közvádló czáfolja az ügyvédet és fentartja a' vádat: az esküdtszék hallgat.

Végre a kikérdezés, tanuvallomás, vád- és védbeszéd után az elnök felteszi az esküdtszékhez a kérdést:

— Bűnös-e a vádlott a vádolt tett elkövetésében?

Az esküdtszéknek nincs joga ítéletet hozni; nincs joga büntetést kiszabni; nem áll kötelességében ismerni a törvényt: felelete csak a tényre szorítkozik. Nyilatkozik, és a törvényszék ítél; de a törvényszék ítélete az ő nyilatkozatán alapszik.

Szinte látom, hogy szavaim megdöbbentik önt és azt kérdezi: Mire való az esküdtszék? Hát a vallomások alapján nem tudnák-e az elkövetett tettet maguk a bírák megmérlegelni? Hát a komoly tanulmánynyal, épen szaktanulmánynyal foglalkozó tisztviselők kevésbbé képesek a vétség minősítésének meghatározására, mint a kereskedőkből, iparosokhól vagy tán épen a társadalom heréiből álló esküdtszék? Hát mi czélja ennek a közvetítő intézménynek? Felállításakor minő eszme lebegett a törvényhozó előtt?

A felelet minderre ez: «nagyon is mély és nagyon is mélyen emberi eszme». Az élet majd később meg fogja értetni önnel, hogy néha több az értékünk, mint a mennyit tetteink mutatnak; hogy hibáink nem feltétlenül pontos mutatói büntethetőségünknek; hogy néha kevésbbé vagyunk vétkesek, mint a minőknek vétkeink után látszunk, mert tetteink mellett ott vannak az előzmények, a következmények, a rugók, melyek magyarázatot adnak, sőt néha felmentenek. Ámde a törvény az ilyen apró árnyalatokkal nem foglalkozhatik, más oldalról meg a bíró nemcsak a törvény képviselője, hanem egyszersmind rabszolgája is. Ha be van bizonyítva előtte valamely bűn, s arra a törvénykönyv büntetést szab: neki kötelessége kimondani a büntetést; enyhítheti, de semmiképen el nem engedheti. Ellenben az esküdtnek egyedül lelkiismerete parancsol. A hol a bíró és a törvény magát a tényt látja, ott az esküdt a tett mellett annak szerzőjét és az elkövetés körülményeit is tekintetbe veszi. Az esküdtszék: méltányossági törvényszék, a rendes bírói törvényszék kibővítésével.

Ime egy megkapó példa szavaim igazolására.

Egy ember elveszti fiát, ellopják tőle. Három év múlva rátalál egy falusi vásárban, a mint bohócz ruhába öltözve, gazdájának könyörtelen parancsszavára a legveszélyesebb erőmutatványokat végzi. Az atya áttöri a kerítést, torkon ragadja az akrobaták gazdáját és megfojtja. Az altörvényszék elébe vitetve, büszkén

vallja be, hogy gyilkolt és ha nem tette volna, állítja, hogy újra meggyilkolná gyermeke hóhérát. Büntethetősége világos, a bíró nem tehet mást, mint hogy elítélje. De kötelességéhez híven, felteszi a kérdést az esküdtszékhez:

— Vétkes-e ez az ember az emberölés tettében?

— *Nem!* — felel bátran az esküdtszék.

Képtelenség, valóságos hazugság ez a felelet, de elfogadjuk, mert felmenti az atyát, és az atyának ez a felmentése a természeti jog következménye az irott joggal szemben.

VII.

Hátra van még a vallásügyi miniszterium intézménye: ismerkedjünk meg azzal is. Semmiben sem annyira megkapó az ellentét a mult és a jelen között, mint a vallás kérdésében. Ez az ellentét már egészen a küzdelemig fokozódott. A közigazgatás egyéb ágaiban a mai kor eszméi minden akadály nélkül győzedelmeskednek, sőt tere van a változtatásnak, átalakúlásnak, módositásnak — minden rombolás nélkül. A vallás kérdésében örökké foly a harcz. Ez az utolsó harcztere a modern társadalomnak a régivel szemben.

Ha összehasonlítjuk a hajdani katholiczizmust, mint nagyhatalmasságot, azzal, a mi ma: egy oriási épületet fogunk látni magunk előtt, melynek nagy része romban hever és csak egy kis része maradt meg. Hajdan a papság uralkodó-joggal bírt minden államban: ma csak egyházaiban uralkodik. Hajdan óriási vagyon felett rendelkezett: ma évdíjat húz az államtól. Hajdan a polgári élet minden cselekedetére rányomta a maga pecsétjét: ma csak a lelkekre terjed ki a birodalma. Sőt még ezt a befolyását is el akarják vitatni. Keresztes háborút viselnek a kereszt ellen! Az iskolákból eltávolítják a Krisztus képét, az apáczákat kizárják a kórházakból, a gyóntató atyákat eltiltják a haldoklók ágyaitól! A hivők lelkiismeretének szabadsága zsákmánya lett a hitetlenek önkényének!

Csak azért bátorkodtam előhozni ezeket a kényes kérdéseket, mert gondolom, hogy nem tőlem hallja először. Majdnem minden családban beszéd tárgyát képezi ez és szeretem hinni, hogy önt is

annyira bántja, mint a mennyire engemet. Méltánylom érzelmét, mely az enyim is; de a történelem tanulmányozásában nem elég az érzelem; mellette még az értelem szavát is tekintetbe kell venni. Okoskodjunk tehát egy kissé e felett a kényes kérdés felett!

A katholiczizmus Francziaországnak nagy nevelője; szerepe művelődésünk történetében megmérhetetlen, jótéteményei megszámlálhatatlanok. De a hatalom majdnem mindig mindenhatóságra törekszik és ekkor már zsarnokká lesz. Ez történt minálunk a katholiczizmussal is.

Történelmi ismeretei még szűkkörűek ugyan, de azért hallott már sz.-Bertalan éjszakájáról és a Nantes-i ediktum visszavonásáról beszélni egyetmást. Bizonynyal tudja, hogy a katholiczizmus e két gyászos esemény óta küzdelmet folytatott a legszentebb szabadság: a lelkiismereti szabadság ellen és hogy ez a szabadság csakis sok százados küzdelem és szenvedés után juthatott diadalra. Hasonló osztály-része volt társadalmunk egyéb jogainak is, mint például a nevelés és a polgári életre való hatás jogának is: egyenként kellett visszahódítani a papságtól; de miután ma már mindennek teljes, független birtokában van a társadalom, nézetem szerint nem az a fődolog, hogy továbbra is üldözze azokat, a kiktől törvényes jogait visszahódította, hanem inkább és legfőképen az, hogy megtartsa magának és tovább fejleszsze!

De meg mondjuk ki őszintén: az egyik túlság mindig másik túlságra vezet. A vallásnak megtámadása magának az istenségnek megtámadását eredményezte, bizonyos körökben és bizonyos embereknél. Tiz évvel ezelőtt, vakmerőség kellett ahoz, hogy valaki isten-tagadónak vallja magát. Ma már annak nyilt elismerésére kell bizonyos bátorság, hogy hiszünk Istenben. Ma már a törvénynyel helyettesítik az Istent. Legközelebb egy nyilvános összejövetelen a közönség tapsvihara között nyilatkoztatta ki az egyik szónok, hogy ha Voltaire és Rousseau feltámadnának, nem mernének — szemben az általános áramlattal — Istenben hinni. Egy községtanácsban pedig az az élénk kivánság nyert kifejezést, hogy el kell törölni az *Isten-városa* elnevezést, ezt a legszebb nevet, melyet valaha egyik városrészünknek adtak. De én azt hiszem, hogy

mindezek — nagy szerencsénkre — csak mulékony jelenségek. Ám töröljék ki e szent nevet a falakról, a programmokból, a beszédekből: soha nem törölhetik ki az emberi szívekből, miután nem tudják jobbal helyettesíteni, a mely igazabban vigasztalna, támogatna és vezetne! A materialisták elve: hogy csak a véletlen uralkodik, semmitsem ér; mert ha Isten megfoghatatlan: a véletlen meg képtelenség!

VIII.

Végezzük ott, a hol kezdenünk kellett volna: az államfőn. Atyja, kinek szerencséje van őt ismerni, a multkor beszélte előttem, hogy önt az operába vezetve, a főlépcsőn találkozott az elnökkel, és karján egy fiatal nővel. Megismerték egymást, az elnök kezet nyujtott atyjának és a két atya kölcsönösen bemutatta egymásnak leányát. Ime, ilyen a mai királyság! Bizony, nagyon messze vagyunk Versailles-tól és XIV. Lajostól! Az államfő olyan utczában lakik, mint mi; lakóházának száma van, mint a mienknek és foglalkozását, teendőjét neve mutatja. Nem uralkodik, hanem kormányoz, elnököl. Az órabillegőhöz hasonlítom őt, melynek a keréknek csak a szabályzó szerepe jutott; nem előidézője, hanem mérlegezője a mozgásnak!

IX.

Ilyen, kedves leányom, a társadalom, melyben ön él. Sokan vannak, a kik rosszat mondanak róla és rosszat jósolnak neki. De majd ha bővebben megismeri történelmünket, látni fogja, hogy hazánk sok megrázkódtatáson ment keresztül és sok válság felett győzedelmeskedett; most csak arra tanítottam meg, hogy sokszor megtámadott és megengedem, sokban megtámadható korszakunk nem nélkülözi a jó irányt, sőt bizonyos tekintetben a nagyságot sem. Bizonyítékúl egy hasonlatra hivatkozom.

A léghajóban magasra emelkedő ember legelsőben a földet hagyja el, azután áthatol a felhők birodalmán, úgy jut végre egy tiszta, magas légkörbe. Ölelje át egy tekintettel a három égövet: előtte fog állani korunk hű képe.

Fen a magasban a régi olympiai istenek módjára, a társadalmunkat kormányzó elvek, általános eszmék trónolnak. Az uralkodó törvény körül, mely Jupiter méltó képviselője, a szabadság, az egyenlőség, az egyetemlegesség csoportosúl, a Bölcseség és az Igazság istennőinek vezérlete alatt.

Alattok a felhők és viharok birodalma terül el, melynek alig adhatnánk jobb nevet. Ez a politika, üzlet, nyerészkedés, örökös hullámzás birodalma, vagyis birodalma mindannak, a mit beszélünk, írunk, hirdetünk, javasolunk; a mi felett tanácskozunk, vitatkozunk és izgalomba jövünk, magunk is, mások is!

Legalól van a nemzet zöme, mely dolgozik, munkál, gyárt, termel, vesz és elad, kemény fáradság és gyakran nagy fájdalom árán. Itt a mindennapi kenyér, az évi jövedelem biztosítása a mozgató rugó. Az első — a legfelsőbb — birodalom a legtisztább és a legszentebb. Minden kornak nagyságát elvei értékének mértéke határozza meg (a tényekben valósuló elvek értékének mértéke) és e tekintetben elmondhatom, egy korszak sem múlta felül a mienket, sőt hasonlítható is alig volna hozzá.

A közepén minden zavaros, mert minden lépés idegességben, izgalomban van. Vegyest sok rosz, és sok jóval. Nem egy helyen szörnyű elméletek, képtelen követelések, botrányos árúba bocsájtások, nyomorúlt cselszövények vannak forrongásban és kitörő félben: de nem egy helyen jelentkezik a nemes eszme, a szükséges találmány, a törvényes haladás is: és hogy haladó-félben van a társadalom: az a szó és a toll érdeme, melyek útat mutatnak neki.

A legalsó övben bámulatos látvány tárúl elénk. Páratlan az a türelem, szorgalom, áldozatkészség, melyet népünk az utolsó tizennégy év alatt és rendkívüli terhei alatt tanusított. Le volt sujtva a földig és felemelkedett a maga akaratából, a maga erejéből — a haza javára, mindnyájunk előhaladására!

Az a társadalom, melyben az alkotó elemek így nyilatkoznak, a jelentkező és mulékony emberi gyengeségek mellett is nincs hanyatló-félben; jövője reménnyel kecsegtet és tagjait büszkévé teheti, hogy hozzá tartoznak és benne élnek!

Fordította Feleki József.

ALAPELVEK A SZABADKÉZI RAJZ TANÍTÁSÁBAN.*

(Elemi-, polgári- és középiskolák számára.)

A rajztanítás czélja és feladata.

1. A rajztanításnak, ugy mint bármely más, tudományos tantárgynak czélja általános, ugy a szellemet, valamint a kedélyt művelő képzés nyujtása, nem pedig csupán a kézügyesség fejlesztése.

2. Iskolában csakis a gyakorlatban értékesíthető formák, minők a műiparban használtatnak, vehetők számba; azonban a rajztanítás legmagasabb czélja: az eszményi szép megismerése, annak szabad előállítása és saját önálló eszmék létrehozása messze túl esik az iskola feladatán.

3. A rajztanítás feladata különösen a következőkből áll:

a) az *öntudatos látás* fejlesztése. Ez a látottakon uralkodó, alakban, méretekben, világosításban és színben nyilvánuló törvényszerűség felismerésének ébresztésében és fejlesztésében áll;

b) az (alakra és színre) *szép formák* iránt való érzék fejlesztése, és azoknak a czélnak megfelelő ábrázolása;

c) a *technikai ügyesség* fejlesztése. A szem és kéz gyakorlása az adott formák szabatos ábrázolása által;

d) a művészet és a műiparra vonatkozó *elemi ismeretek* elsajátítása.

Ezen feladatok közül egyet sem szabad elhanyagolni, vagy a többiek rovására kiterjeszteni.

A rajztanítás módszere.

A) *Általános rész.*

1. Értelmes rajzolás csakis a bevégzett 3-ik iskolaév után várható.

2. A rajztanítás határozott, jól átgondolt terv szerint haladjon. Egynemű iskolákban a tantervek és az osztálycélok összevágók legyenek.

3. A rajztanításnak minden körülmények között tömeges tanításnak kell lenni.

Tömeges tanításnak nevezzük a tanításnak azon módját, melynél az összes növendékek egy időben ugyanazon feladattal foglalkoznak. A tanító ezen módszer mellett csak igen rövid ideig foglalkozhatik egyes növendékekkel, hanem kénytelen figyelmét a tanulók összességére fordítani.

Minden egyes feladat az összes növendékek által ugyanazon időben kezdetik el.

4. A rajzolandó alakzat a növendékek értelmi fejlettségéhez mért legyen és minden része a tökéletes megértésig tárgyaltassék, úgy hogy az a tanulók szellemi sajátjává legyen. Gépies begyakorlásnak semmi körülmények közt nincs helye.

* Elfogadtatott a «Verein deutscher Zeichenlehrer» 1879-ik évben Lipcsében tartott 6-ik közgyűlésén.

A tanulóknak egy alakzatot addig nem szabad rajzolni, mig azt a tanitó behatóan meg nem magyarázza, úgy a rajz előállítására, valamint az előforduló alaktörvényekre nézve is. A növendékek tanulják megkülönböztetni a lényegest az esetlegestől, a szigoruan megállapítottat a szabadabbtól, és tanulják fölismerni a jellemző tulajdonságokat. Hasonnemű alakokban a közös és a megkülönböztető tulajdonságokat ki kell emelni.

Minden bemutatott alakzaton feltüntetendő a jellemző alapforma, a váz. Az alak bontassék elemeire, jelöltessenek meg a főirányok, burkoló, beosztási és középvonalak, és tárgyaltassék az egész és részei közti arány.

Egy feladatról másikra áttérni csak akkor lehet, ha az előbbi tökéletesen átértetett és a tanulók szellemi sajátjává lett, úgy hogy azok azt emlékezetből lehetőleg helyesen tudják előállítani, és hasonló feladatokat minden további magyarázat nélkül képesek legyenek végrehajtani.

5. Minden értelem nélküli másolás kerülendő, azért a mintalapoknak oly gyakran előforduló gépies utánarajzolása meg nem engedhető.

6. Az egy-egy feladat rajzolására szánt idő kellő arányban legyen a feladat nehézségével és fontosságával.

7. A rajzolásnál a legnagyobb szabatosságra kell törekedni. Fölületes, elhamarkodott s ennélfogva tökéletlen munkák készítése meg nem engedendő.

8. Minden technikai segédeszköz (vonalzó, papirszelet mérővessző, körző) használata egyenes vonalak és körök rajzolására, vagy távolságok mérésére, valamint az átrajzolás (pauzirozás) az elemi rajztanításnál kerülendő, hasonlóképen az utánamérés sem engedhető meg. Rajzfüzetek előnyomott feladatokkal (vékony vonalakban vagy pontokban) szintén mellőzendők.

9. A javítások kétfélék u. m.: elméletiek és technikaiak. Minden értelmi hibánál a javítás elméleti, azaz szóval történik, minden technikai hibánál ellenben gyakorlatilag történik előrajzolás által. Az utóbbi azonban vagy a rajzon kívül történjék, vagy a rajzon oly módon, hogy a tanitó javításaként mindig felismerhető legyen.

10. Esetleges házi feladatok mindig az iskolában gyakorolt feladatokra támaszkodjanak.

11. A testtartás egészségi szempontokból (különösen a szem, a mell és altest kímélése végett) mindig szigorú ellenőrzés alatt legyen.

12. Kívánatos, hogy a tanulók vizsgálati munkákat készítsenek. Ezen munkák azonban a tanitónak minden segítsége nélkül meghatározott időtartamban készüljenek. Ép oly kívánatosak a vizsgálatok a mellékszakokból. Tanulók munkáinak kiállításánál (az év végén) nem egyes kiválasztott rajzok, hanem az összes tanulók munkái állíttassanak ki.

B) *A tantervre vonatkozó rész.*

1. Az összes tanulóknak egy közös czél felé vezetése feladata a rajztanításnak is, ezért egyes tanulók hajlamai és tehetségei nem vehetők tekintetbe.

2. Szerves alakok (emberi, állati, növényi alakok és azok részeinek) rajzolása természet után, domboru vagy lapminta után mellőzendő. Ellenben *stilizált* szerves alakok (növényi vagy állati alapformák diszítményi átdolgozása) figyelembe veendők.

3. A rajztanítás fokozatonkint a következő alakzatokkal foglalkozik:

a) Sík alakok, különösen lapos diszítmények.

b) Egyszerű mértani testek: α) sodronyminták után, β) tömör minták után.

c) Építészeti alakelemek és műipari tárgyak.

d) Domború diszítmények.

4. Sík alakok, testek, építészeti- és géprészletek, fizikai készülékek *vázolása adott időben* szintén gyakorolandó.

5. Előadandó a vetület-, távlat-, árnyék-, szín-, stil- és ékítménytan. Különösen a színtan a rajztanításnak egyik főtárgya, és ezért már a legalsóbb osztályoktól kezdve tanítandó.

6. A tanulók az iskolai táblán való rajzolásban gyakoroltassanak.

C) *Különös rész.*

1. Ha a tanitó a feladat szóbeli tárgyalása mellett folytonosan annak rajzbeli fejlődését mutatja a fali táblán, úgy az *á-tempo* rajzolási mód használandó.

Ez alatt nem ütemszerinti rajzolás vezényszó vagy számlálás után értendő, hanem egy és ugyanazon feladat rajzolása a tanitó és a növendékek által oly időközökben, melyek a feladat természetszerű részletezése által keletkezett feladatrészek nehézségének megfelelnek. Igy pl. egy rozetta rajzolásánál a tanitó az alak (melynek kész mintája a tanulók előtt függ) megmagyarázása után megrajzolja a kört és azután a tanulók rajzára fordítja figyelmét. Ha az osztály nagyobb része a kör rajzát kielégítőleg megrajzolta, következik a kör osztása és az egyenes segédvonalak megvonása, mit a tanulók vonásról-vonásra követnek stb. Minden tanuló csak annyit rajzol, mennyit a tanitó a táblán előrajzol, és annyi idő alatt, mennyit a tanitó ezen czélra meghatároz.

2. A rajzok körvonalakban (Contouren) ábrázoltassanak. A kivitelre nézve a rajzón és különösen a toll ajánlatos.

3. Sík idomok rajzolása a tanitónak, a tanulók szeme láttára a táblán készített rajza után gyakoroltassék. A kész rajz azonban mint fali minta meglegyen, hogy azon a tanulók a tanitó segélyével az előállítási módot keresni megtanulják. Kész fali minták másolása csak akkor engedhető meg, ha a tanitó biztossággal fölteheti, hogy a tanulók azt teljesen átértve és természetszerű menetben utánozzák.

4. Először egyszerű mértani síkidomok rajzolandók a mértani elnevezések ismertetése mellett, különös tekintettel a hosszuságok megitélésére és osztására. Ezután sík vonaldiszítmények, később lapdiszítmények következzenek.

5. Síkdiszítményeket természetüknél fogva nem szabad árnyékolni, vagy u. n. árnyékvonallal ellátni.

6. A síkdiszítmények összhangzó színekkel való bevonása vagy vonalkázása (schraffiren) gyakorolandó.

7. A fali táblán levő alakok ízléssel legyenek választva és oly nagyságban és erősen rajzolva, hogy azokat nagyobb távolságból is tisztán lehessen látni. Kívánatos, hogy több fali minta hasonló nemű, egyenlő nehéz mintákat tartalmazzon, melyek egy nemnek közös jellegét, de az egyes formák jellemző tulajdonságait is föltüntetik. A minták egy sorozata, ha talán rajzolásra nem is használtatik, mint taneszköz szerepeljen, hogy azon a szépészeti, stil- és ékítményi törvényeket bemutatni lehessen.

Közli: Hollós Károly.

KÖNYVISMERTETÉS.

Játékok és szavalmányok tanúlók számára. (Szeged, 1885. Kiadja Endrényi Lajos és társa könyvnyomdája. Ára 70 kr.)

Ily czím alatt jelentek meg a napokban összegyüjtve azok az erkölcsi tanítást magukban foglaló versek és iskolai szinjátékok, melyeket Szegeden az Otványi-féle apáczazárda növendékei különféle iskolai-ünnepek alkalmával szoktak előadni. Szerzőjük nincs megnevezve; de annyi látszik, hogy itt nem költővel van dolgunk, a ki tanít, hanem tanítóval, a ki költ. Mindamellett a népies hangon és nyelven irt darabok a szívhez szólnak s erkölcsi, nemesítő hatásukat nem tévesztik el a nép leánygyermekei kedélyére, a kiknek számára irva vannak. Van bennök sok, épen csak Szegedre s a szegedi apáczaiskolákra vonatkozó helyi dolog is, de Szegedről a szegedi árvízről, az apáczaiskolának ideiglenesen Oraviczára költözködéséről, a király szegedi látogatásáról stb. érdekkel olvashatnak nemcsak a szegedi, hanem az ország minden részebeli magyar lánykák. — A 10 ívre menő könyvecskének tiszta jövedelme az Oltványi-féle apáczazárdába járó szegény kis leányok segélyezésére, illetőleg iskola-könyvekkel és ruhákkal való ellátására fordittatik. — Ajánljuk a népiskolai tanítók és tanítónők figyelmébe e könyvecskét, a mely isk. vizsgálatok alkalmával jó tanulóknak kiosztatni szokott jutalomkönyvül is szolgálhat.

A győri m. k. állami tanítónő-képezde harmadik értesítője 1881—82, 1882—83. és 1883—84-iki tanévekről. Az igazgatótanács megbizásából a tanártestület közreműködésével szerkesztette: *Kasztner Janka* tanítónőképző-intézeti igazgató.

Terjedelmes, 100 lapra terjedő füzetben bocsátotta ki az intézet harmadik értesitőjét, mely mint az eddigiek, három év történetéről ad számot. Az értesitő a szokottnál később jelent meg, mivel az intézet új épületének berendezéséről, felszereléséről és megnyitásáról (mely pedig csak a mult év október havában ment végbe) ez évi értesitőben ohajtottak megemlékezni. Ez az oka, hogy mi nem szólhattunk róla az iskolai értesitőkről közlött szemlénkben; azonban most készséggel ragadjuk meg az alkalmat, hogy szemlénket e helyen utólag kiegészithessük.

A győri állami tanítónő-képezde kilencz éve áll fön, s e kilencz év alatt a kezdet nehézségein kívül sok akadályt gördített fejlődése elé a helyiségek szűk s az intézet czéljainak meg nem felelő volta. Ez évben új épületet kapott az intézet, mely tágas, világos, egészséges lakószobáival és tantermeivel mindenben megfelel a kor és nevelés követelményeinek. Az intézet megnyitási ünnepélye * egy új korszakot jelöl az intézet történetében: a szabad fejlődés korszakát.

Az intézet új épületében a következő helyiségek vannak: négy osztály-tanterem, egy zeneterem, mely egyúttal könyvtár is; tanácskozási terem és tanszertár, három hálóterem, két betegszoba, egy fürdőszoba, ebédlő, tágas konyha, gyakorló-iskola; három szobából és egy irodából álló igazgatói lakás, három tanítónőnek és a gazdasszonynak egy-egy szoba stb. A tantermek és lakószobák nagyrészben a kertre szolgálnak s az ajtók tágas, világos zárt folyosókra nyilnak. Az épületből közvetlenül a kertbe mehetnek a növendékek. A hálótermekben, folyosókon, konyha- és mosó-helyiségekben vízvezeték van. A világítás a tantermekben gázzal, a háló- és lakószobákban kőolajjal történik. A tantermekben Licroth-Gönczy-féle kétüléses padok vannak alkalmazva.

Az intézet történetéből kiemeljük a következőket: 1881-ben az intézet a többi állami tanítónő-képezdékkel együtt négy évfolyamúvá tétetett; a tanítás 1881-ben már az új tanterv értelmében történt, s a növendékek nem bocsáttattak képesítő vizsgálatra. Ugyanez évben franczia nyelvtanítói állás rendszeresíttetett az intézetnél. A tanári testület két tagját veszté el halálozás által, a bold. emlékezetű *Kuczelnik Vilma* rendes tanítónőt 1881-ben és *Goss Dóra* franczia nyelvtanítónőt 1882-ben. Más változás is történt a tanári karban. *Orsetti Emilia* 1881-ben segédtanítónőül neveztetett ki; *Tomor Ilona* családi körülmények miatt lemondván állásáról, 1883-ban elhagyá az intézetet; *Kárpáti Endre* ugyanez évben a beszterczebányai felső leányiskolához helyeztetett át igazgatónak; helyükbe ugyanekkor *Keul Sarolta* és *Mocsáry Gerő*, a franczia nyelv tanítására pedig *Karsay Jolán* neveztettek ki.

Az intézet helyiségeinek elégtelen volta miatt az intézet egy része minden évben bérházban volt elhelyezve, az 1883—84. tanévben pedig, az intézet épületének építése megkezdetvén, az egész intézet bérházakban helyeztetett el és pedig, mivel a helyi körülmények miatt másként nem lehetett: három külön-külön épületben. Nehéz, küzdelmes év volt ez annál is inkább, mert épen ez évben a növendékek között több súlyos betegségi eset fordult elő. Hálával emlékszik meg ez értesítő az intézet jótevői között az igazgató tanácsról, kik napidíjaikat — évenkint 130 frtot — sze-

* Lásd bővebben folyóiratunk 1884. évfolyamának X. füzetét.

gény növendékek segélyezésére fordították. Az intézet föntartására, a személyi kiadásokon kívül, évenkint 14—15 ezer forintot fordítanak. Az intézet tanári testülete, a vallástanárokat is beleszámítva, 13 tagból áll, köztük tanítónők: *Kasztner Janka* igazgatónőn kívül: *Orsetti Emilia, Karsay Jolán, Keul Sarolta, Szombathy Fánni* és *Fáy Gizela.*

Az intézet látogatottságáról a következő táblázat szolgáljon felvilágosítással:

A növendékek létszáma a tanévek elején	Tanév	I. osztály	II. osztály	III. osztály	IV. osztály	Összesen
	1881—2.	28	33	27	—	88
	1882—3.	22	27	25	24	98
	1883—4.	26	24	23	24	97
Ezek közül:						
Benlakó növendékek	1881—2.	14	22	16	—	52
	1882—3.	14	16	20	15	65
	1883—4.	15	17	15	20	67
Bejáró növendékek	1881—2.	14	11	11	—	36
	1882—3.	8	11	5	9	33
	1883—4.	11	7	8	4	30

Az intézet e három év alatt 53 tanítónőnek adott képesítő oklevelet; még pedig:

Csupán *elemi iskolai* tanképesitő vizsgálatot tett:	Tanév	Növendék	Csupán *ipartanitónői* képesitő vizsgálatott tett:	Tanév	Növendék	*Elemi-* és *ipartanitónői* képesitő vizsgálatot tett:	Tanév	Növendék
	1881—2.	3		1881—2.	—		1881—2.	2
	1882—3.	10		1882—3.	4		1882—3.	9
	1883—4.	13		1883—4.	2		1883—4.	10

Az értesítőben közölve van mind a tanítónő-képezdére, mind a gyakorló iskolára vonatkozó tananyagnak osztályonként való részletes kimutatása; a használt tan- és segédkönyvek minden tárgyra nézve föl vannak sorolva, s ebből kitünik, hogy az egyes szaktárgyak körébe tartozó hirnevesebb népszerű munkák olvastatására is gondot fordítottak. A füzetet két csinos kőnyomatú kép is díszíti, az új épület csinos utczai és kerti homlokzatának képei.

A divat, mint az emberi test eltorzítója. Népszerű előadás, tartotta prof. *dr. Perényi József*, egyet. tanársegéd. Ily czimű füzet jelent meg legközelebb Grimm Gusztáv kiadásában. (86 lap, ára 1 frt.)

Az érdekes és tanulságos kis füzet dr. Sztoczek József urnak van ajánlva, s két részből áll. Az első rész a vad népek divatával foglalkozik, s a hajdivatnak, festés és tätoválásnak, a fülek, ajkak és orr divatának, a fogak és körmök divatának, meg a koponya eltorzításának külön-külön fejezeteket szentel és e divatok túlzásait és elterjedését a legkülönbözőbb népeknél, szóbeli ismertetés mellett, *Kohaut Rezső* rajzaiban is szemlélteti szerző. Legérdekesebbnek tartjuk ezek közül a koponya eltorzításáról szóló fejezetet és pedig azért, mert a divat, mint azt szerző kimutatja, nem csak az őskori barbár, nem csak a jelenkor vad népeinél, de a jelenkor némely czivilizált népénél is előfordul. A művelt Francziaország egyes vidékein ugyanis a nők olyan fejdíszt viselnek, mely a koponya alakjára eltorzítólag hat. «A toulouse i és szajnamenti nőknél ugyanis» — mondja szerzőnk — «az ott divatozó kendőviselet és szűk fejkötő miatt nyer rendellenes alakot a koponya. E vidéken a kendőt a nyakszirttől fölfelé a fej tetején többszörösen körülcsavarják s a csomót jó erősen megkötik, hogy a kendő ide-oda ne csúszszék. Már kis gyermekeknél is szokás így a kendőt erősen a fej körül csavarni, s a szülők ezt évről-évre folytatják, míg végre az a szomorú körülmény áll be, a melyet nem csak a koponya alakja sinyli meg, hanem szellemi tehetségök is. A kendő erős szorítása által a koponyacsontok a zsenge gyermek agyára is nyomást gyakorolnak, miáltal az nem birván rendes alakjában kifejlődni, az életműködésben zavarok támadnak. Az elmegyógyászok szomorúan panaszkodnak azon nagyszámú szerencsétlen elmebetegekről, kik e szerencsétlen kendő-divatnak áldozatai». Hasonló szomorú tapasztalatot tettek Németországban a *vendek* közt, kik szintén elferdítik a fejdísz-divattal koponyájuk rendes alkatát; sőt észlelhetni ezt — szerző szerint — hazánkban is az alföldön, hol t. i. a gömbölyű fejet tartván szépnek, szűk fejkötőt tesznek a gyermek fejére, vagy szalagot csavarnak körüle, s ennek is megvan az a szomorú következése, hogy hülyeséget, vagy más szellemi betegséget okoz túlzásaiban.

A füzet második részében a modern divatok ismertetésével foglalkozik szerző s tárgyalja a *fűző divatát* és a *lábak eltorzítását*. Noha a mű első része sincs érdekes és tanulságos részek hijával, e két fejezet mégis az, mely miatt a füzetnek minél szélesebb körökbe való elterjedését ohajtjuk. Szerző, alapos boncztani magyarázatokkal kisérve magyarázatát, bebizonyítja a fűző káros és minden körülmények között elvetendő divatát. Bár csak meghallgatnák és követnék a nők tanácsait; bár győzné le bennük a hiúságot az

anyai szeretet annak meggondolásával, hogy nem csak saját egészségüket ássák alá, de megingatják gyermekeikét is az esztelen divattal, mert azok tőlük a szűkmellűséget, a fűző legkárosabb és legszembetünőbb következményét, nemzedékről nemzedékre öröklik.

Ha nem is ily veszedelmes, de kínos következményei vannak a láb eltorzításának. Szerző kimutatja, hogy nem csak a kinaiak, a modern Európa is hódol a divatnak, a *magas sarkú* és hegyes orrú, szűk czipők viselése által. Nem csak eltorzítja a dívat a lábakat, de tömérdek szenvedésnek és elnyomorodásnak, csukló-gyúladásnak stb. veti meg alapját. Szerző szerint, hogy a láb üdesége és alakja megmaradjon, a czipő-mértékvételnél a következőkre kell ügyelni: 1. nem szabad a lábat felemelt helyzetben tartani, hanem talpra kell állani; 2. puszta és nem harisnyával fedett lábat kell méretni; 3. a jobb és bal lábat külön is meg kell méretni; 4. a talp lenyomatát is el kell készíteni oly módon, hogy lágy agyagba vagy nedves lábbal itatós papirra lépünk. Különösen fontos gyermekeknél a jó mértékvétel, mert abban a korban a láb is legkönnyebben ferdül el. Mint ezekből is láthatni, az egész füzet s különösen e két utolsó fejezet méltó arra, hogy szülők, nevelők minél szélesebb körben olvassák, terjeszszék.

S. I.

VEGYESEK.

= *Mária főherczegnőnek*, a tanítónők otthonára gyüjtő Mária Dorothea egyesület védnöknőjének megküldtük folyóiratunk múlt havi füzetének egy díszpéldányát, melyhez a «Honi iparmüvészeti vállalat» czége igen díszes magyar stilben díszített bekötési táblát készített. A fenséges főherczegnő, udvarhölgye Boxberg Paula báróné által elismerését és köszönetét fejezte ki a szép füzetért, mely neki «kedves meglepetést szerzett».

= *De Gerando Antonina, a kolozsvári felsőbb leányiskola igazgatónője*, már megkezdte tanulmányutját, melyre az olasz és franczia felsőbb leányiskolák megismerése czéljából határozta el magát. Az olasz iskolák tanulmányozását már befejezte, s a legjelesebb iskolákban szerzett tapasztalatait feljegyezve, meg is küldötte már első czikkét szerkesztőségünk számára, melyet hosszabb czikksorozat fog követni. E czikkek közlését jövő havi számunkban kezdjük meg.

= *A központi Fröbel-nőegylet* gyermekkertésznőket képező intézetében tartott félévi vizsgálatok a legjobb sikerrel folytak le. A növendékek kellő készültséget tanusítottak úgy az elméleti, mint a gyakorlati tárgyakban. Az egyesület alelnöke Rosenzweig Saphir Sarolta úrnőn kívül még több nő hallgatta megelégedéssel feleleteiket. Az intézetben eddig másfélszázan végezték tanulmányaikat és mindnyájan álláshoz jutottak már. Sőt még az idén végzők is elő vannak már jegyezve. Jórészt ez intézetnek is köszönhető, hogy előkelő családoknál mindinkább képzett magyar gyermekkertésznők kezdik kiszorítani a svájczi bonneokat.

= *A felső nép- és polgári iskolai tanítók* országos egyletének választmánya legutóbb tartott választmányi ülésükben felkérni határozták Hoffmann Jolán kisasszonyt és Suppán Vilmost, hogy az országos kiállításon a polg. iskolák női kézimunkáit és rajzait tanulmányozván, arról az egyesületben szakelőadásokat tartsanak.

= *A gazdasszony-egylet* Damjanich-utczai árvaházában e hó 15-én délután volt a fizetéses növendékek sikerült hangversenye. A kicsinyek az érdeklődők nagy tetszése között mutatták be szavalati ügyességüket s az ének és zongorajátszásban való gyakorlottságukat. Hangverseny után az intézet pártfogójának Trefort Ágoston miniszter urnak arczképét, mely arczképet az egyesületnek Kralovánszky Istvánné úrnő ajándékozott, leplezték le.